

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ПАРЧЕВСЬКА ВІКТОРІЯ ВІТАЛІЇВНА

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри
міжнародних відносин і
зовнішньої політики, д.е.н.,
доцент _____
В. В. Лимар
« ____ » _____ 20__ р.

КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ В ПІСЛЯВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ

Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Керівник: Паніна І. Г.,
к.і.н., старший викладач кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики

Оцінка: ____ / ____ / ____
(бали/за шкалою ECTS/за національною шкалою)

Голова ЕК:
Гижко А.П., д-р філософії за
спеціальністю 052 Політологія

(підпис)

АНОТАЦІЯ

Парчевська В. В. Креативні індустрії в післявоєнному відновленні. Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії, освітня програма «Міжнародні комунікації та медіація в умовах конфліктного врегулювання». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2024.

У кваліфікаційній (магістерській) роботі проаналізовано роль креативних індустрій у контексті повоєнного відновлення держав. Розкрито особливості післявоєнного відновлення як частини розбудови миру через призму дослідницької галузі вирішення конфліктів. Охарактеризовано явище креативних індустрій, проаналізовано світовий досвід креативного післявоєнного відновлення, визначено основні тенденції креативної економіки та їхній вплив на взаємозв'язок предмета й об'єкта дослідження, осмислено креативні індустрії в контексті євроінтеграційних процесів, синтезовано досвід залучення креативних індустрій до публічної дипломатії як напряму зовнішньої політики України, оцінено перспективи залучення креативних індустрій до післявоєнного відновлення України та надано відповідні рекомендації.

Ключові слова: вирішення конфліктів, розбудова миру, післявоєнне відновлення, креативні індустрії, креативна економіка, відновлення України.

93 с., табл. 6, рис. 1, дод. 7, 89 джерел.

Табл. 6. Рис. 1. Бібліограф.: 133 найм.

ABSTRACT

Parchevska V. Creative Industries in Postwar Reconstruction. Specialism 291 International Relations, Social Communication and Regional Studies, study programme «International Communications and Mediation in Conflict Settlement Conditions». Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2024.

The qualification (master's) thesis analyzes the role of creative industries in the context of postwar reconstruction of states. The peculiarities of postwar reconstruction as part of peacebuilding are revealed through the prism of the research field of conflict resolution. The author characterizes the phenomenon of creative industries, analyzes the world experience of creative postwar reconstruction, identifies the main trends in the creative economy and their impact on the relationship between subject and object of the study, comprehends creative industries in the context of European integration processes, synthesizes the experience of involving creative industries in public diplomacy as a direction of Ukraine's foreign policy, assesses the prospects for involving creative industries in the postwar recovery of Ukraine, and provides relevant recommendations.

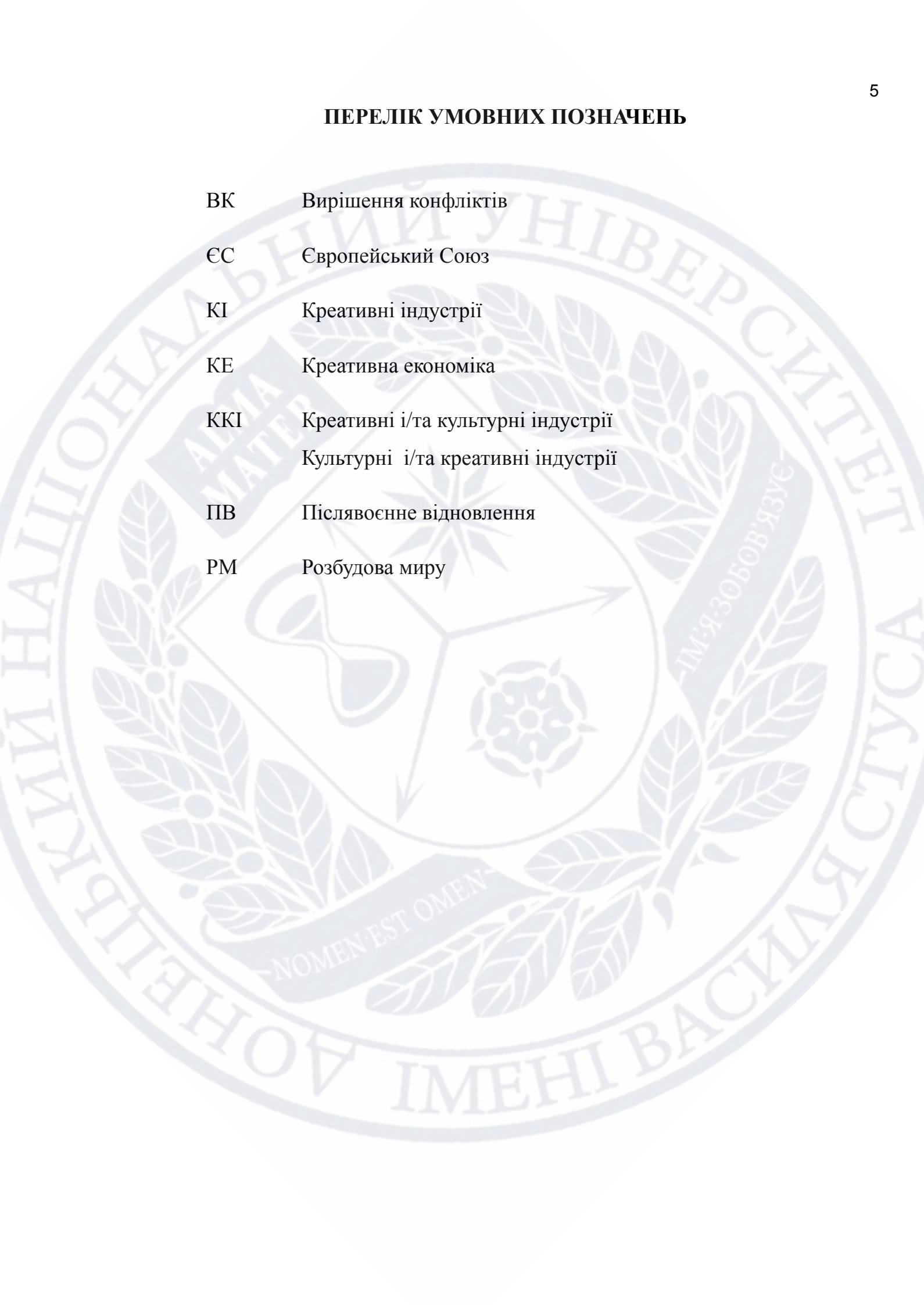
Keywords: conflict resolution, peacebuilding, postwar reconstruction, creative industries, creative economy, recovery of Ukraine.

93 p., tabl. 6, fig. 1, add. 7. 89 sources.

Table. 6, Fig. 1. Bibliography: 133 sources

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	5
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	9
1.1. Вирішення конфліктів як дослідницька галузь.....	9
1.2. Концептуальна різноманітність розбудови миру.....	15
1.3. Післявоєнне відновлення як частина розбудови миру.....	20
1.4. Методологічні засади та джерельна база дослідження	29
РОЗДІЛ 2. КРЕАТИВ & ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ.....	37
2.1. Сутність креативних індустрій.....	37
2.2. Світовий досвід креативного післявоєнного відновлення.....	43
2.3. Сучасні тенденції креативної економіки: перспективи для післявоєнного відновлення.....	48
2.4. Креативні індустрії та європейська інтеграція.....	53
РОЗДІЛ 3. КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ У ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	60
3.1. Креативні індустрії в публічній дипломатії України.....	60
3.2. Інструменталізація креативних індустрій у післявоєнному відновленні.....	63
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	74
ДОДАТКИ.....	87

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВК	Вирішення конфліктів
ЄС	Європейський Союз
КІ	Креативні індустрії
КЕ	Креативна економіка
ККІ	Креативні і/та культурні індустрії Культурні і/та креативні індустрії
ПВ	Післявоєнне відновлення
РМ	Розбудова миру

ВСТУП

Актуальність теми. Будь-який конфлікт є динамічним явищем. На сьогодні війна в Україні триває, ізраїльсько-палестинський конфлікт перебуває на новій стадії інтенсивності, суперництво між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою посилює побоювання щодо загрози нового біполярного протистояння. Загострення будь-якого конфлікту неминуче тягне за собою деескалацію. Післявоєнне відновлення є складним багатогранним явищем, частиною розбудови миру, без якого неможливо уявити розбудову стабільного миру.

Зважаючи на процеси глобалізації, неможливо оминати увагою динамічний розвиток креативних індустрій. Проблема використання креативних індустрій у післявоєнному відновленні маніфестується на міжнародному, регіональному, локальному рівнях, адже будь-який креативний проєкт безпосередньо чи приховано транслює певні сенси, які в умовах крихкої післявоєнної реальності неминуче впливають як на зовнішній імідж міжнародних акторів, так і на внутрішній добробут понівеченого війною суспільства.

У науковій площині проблема вимагає активного дослідження з огляду на її недостатню розробку попри наявність необхідного інструментарію в міждисциплінарній галузі вирішення конфліктів.

Об'єкт дослідження – післявоєнне відновлення як частина процесу розбудови миру.

Предмет дослідження – креативні індустрії як інструмент післявоєнного відновлення.

Мета магістерської роботи – визначити, як впливають креативні індустрії на післявоєнне відновлення держави.

Завдання дослідження:

- окреслити теоретичний бекграунд дослідницької галузі вирішення конфліктів;
- розглянути основні концепції розбудови миру (далі – РМ);

- визначити особливості післявоєнного відновлення (далі – ПВ);
- висвітлити джерельну базу та методологічні засади дослідження;
- окреслити сутність креативних індустрій (далі – КІ) як явища;
- проаналізувати світовий досвід творчих ініціатив у ПВ;
- визначити вплив сучасних тенденцій креативної економіки (далі – КЕ) на перспективи післявоєнної відбудови;
- осмислити місце КІ в контексті інтеграції до Європейського Союзу (далі – ЄС);
- синтезувати досвід залучення КІ до публічної дипломатії як напряму зовнішньої політики України;
- проаналізувати використання КІ у відновленні України під час війни;
- підготувати рекомендації щодо використання КІ у ПВ України.

Наукова новизна дослідження. Привернено увагу до потенціалу використання КІ у РМ. Уперше здійснено спробу системного аналізу впливу ініціатив у сфері КІ на ПВ. Доповнено вітчизняні напрацювання щодо використання КІ у повоєнній відбудові України.

Науково-практична значущість дослідження. Висновки, отримані внаслідок виконання цієї магістерської роботи, можуть бути використані з метою покращення та/або трансформації стратегічного бачення розвитку міжнародного іміджу України, а також інструментального збагачення вітчизняних практик ПВ.

Положення, висновки та рекомендації можуть бути використані в роботі органів державної влади та неурядових громадських організацій, які опікуються питаннями повоєнного відновлення, а також в освітньому процесі під час вивчення дисциплін «Розбудова миру» та «Зовнішня політика України».

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження було апробовано в публікаціях статей:

- Парчевська В. Багаторівневість як характерна особливість післявоєнного відновлення. Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса. / Ред. кол. М.І. Прихненко

(голова) та ін. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. Вип.16. Т.2 (стаття надійшла в редакцію).

- Parchevska V. Fragility is Required: Peacebuilding Theory Brief Overview. Political Life. Vinnytsia: Vasyl' Stus Donetsk National University, 2025. №1. (стаття надійшла в редакцію).

Також було підготовлено дотичні до теми дослідження тези за участі в конференціях:

- Парчевська В. Культурна спадщина в публічній дипломатії України. Збірник матеріалів VI Міжнародної наукової конференції студентів і молодих вчених «Травневі студії 2024: історія, археологія та міжнародні відносини в умовах війни». / за заг. ред. Ю. Т. Темірова. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. Вип. 9. С. 19–21.

- Parchevska Viktoriia. Gastrodiplomacy in the Modern International Relations Discourse. 8th International Scientific Conference for Bachelor, Master, Graduate Students and Young Researchers «Topical issues of humanities, technical and natural sciences»: [Book of Abstracts] / Ed.board V.I. Kalinichenko (Ed. in Chief) et al. Vinnytsia: Nilan-LTD, 2024. P.25-28.

Окрім цього, дослідницьку пропозицію магістерської роботи було презентовано під час воркшопів літньої школи з питань демократії та суспільства в Європі Інституту Європейського університету (м.Флоренція, Італія, вересень 2024 року).

До магістерської роботи увійшли напрацювання, створені в межах стипендійного дослідження в рамках онлайн-програми «Невидимий університет для України» на базі Центральноевропейського університету (м.Будапешт, Угорщина), осінній семестр 2024-2025 навчального року.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, десяти підрозділів, списку джерел і літератури, семи додатків. Загальний обсяг дослідження становить 93 сторінки, з них основного тексту – 73 сторінки. Список джерел і літератури містить 133 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Вирішення конфліктів як дослідницька галузь

Вирішення конфліктів (далі – ВК; англ. conflict resolution), є всеосяжним терміном, який можна сприймати по-різному:

- 1) спеціалізована галузь досліджень;
- 2) діяльність: розгляд і трансформація першопричин конфлікту, зміна поведінки учасників конфлікту на ненасильницьку, відносин між учасниками конфлікту на нейтральні, усунення конфлікту через зміну його структури; у зв'язку з цим є декілька істотних зауважень:

- поняття може використовуватися для позначення процесу або навіть наміру щодо зазначених змін;
- термін можна застосовувати для окреслення завершення відповідної діяльності як вихідного результату;
- важливо зазначити, що все це неможливо без попереднього врегулювання конфлікту (conflict settlement);

- 3) діяльність, яку здійснюють люди, які можуть не використовувати це поняття чи не знати про нього.

Попри те, що ці всі значення у використанні мають тенденцію до злиття і часто можуть бути водночас релевантними у всіх сенсах. У цьому підрозділі увагу зосереджено змістовно на врегулюванні конфліктів як галузі досліджень, хоча в багатьох випадках контекстуально буде можливо простежити вищезазначену тенденцію.

ВК стало самостійною сферою знань після Другої світової війни. Оскільки його предмет – конфлікт – є широким, воно поєднало в собі великий спектр наукових теорій і практики, включно зі сфери міжнародних відносин.

ВК має такі характеристики:

- *багаторівневість* – охоплення різних рівнів конфлікту: внутрішній конфлікт особистості, міжособистісний, міжгруповий (між представниками різних соціальних груп), міжнародний, регіональний, глобальний, і комплексну взаємодію в його межах;

- *мультидисциплінарність (міждисциплінарність)* – з метою адекватної оцінки конфлікту було залучено знання з політичної науки, міжнародних відносин, стратегічних досліджень, економіки, психології тощо;

- *мультикультурність* – оскільки конфлікт як феномен значною мірою визначається культурним середовищем, у якому він виник, необхідним є врахування цього чинника при спробах вирішити конфлікт;

- *практикоорієнтованість* – фахівці з ВК у своїх дослідженнях визначають емпіричний компонент як головний, оскільки концепції працюють лише за умови аплікабельності до реальних конфліктів.

Як самостійна галузь досліджень ВК (з англ. conflict resolution), почало свою історію в 1950-1960 рр. в розпал Холодної війни, коли розвиток ядерної зброї та конфлікт між наддержавами (СРСР і США) здавався загрозою для існування людства.

У контексті становлення теорії ВК неможливо оминати доробок знаного вченого Йохана Гальтунга. Він розвинув концептуальну модель, згідно з якою конфлікт можна розглянути як трикутник із такими вершинами: протиріччя (несумісність цілей), ставлення (сприйняття сторонами один одного та самих себе), поведінка (може включати співпрацю, примус, діяльність щодо примирення чи ворожнечі) [72]. Ці компоненти постійно змінюються та впливають один на одного. При цьому структура конфлікту за відсутності елементів ставлення чи поведінки означає його латентність.

Пов'язана з цим ідея Гальтунга розмежовує насилля на такі види: пряме насилля («вбивають дітей»), структурне насилля («діти вмирають через бідність»), культурне насилля («те, що засліплює нас, намагається це виправдати») [73]. Відповідно ми можемо припинити пряме насилля через зміну поведінки в конфлікті (заходи з підтримання миру), культурне насилля

через зміну ставлення (протягом процесу миротворчості), структурне насилля через викорінення структурних протиріч і несправедливості (завдяки розбудові миру). Виходячи із зазначеного, Гальтунг розрізняє негативний мир (відсутність прямого насилля) та позитивний мир (усунення також культурного та структурного насилля) (Додаток А.1). Звертаючись до Джона Пола Ледерака, можна підтримати думку про те, що РМ – це «підхід, який звертається до культури насильства, перетворюючи її на культуру діалогу» [85].

ВК розглядає міжнародний порядок як такий, що прямо чи опосередковано впливає на учасників конфлікту, коли йдеться про міжнародний конфлікт. На думку представників цієї дослідницької галузі, неможливо спрогнозувати негаразди, які здатні перерости в конфлікти в майбутньому. Сама реальність нашого життя є непередбачуваною. Це зумовлено насамперед тим, що будь-які прагнення учасників конфлікту визначені спектром відмінних характеристик (як-от, гендер, цінності, інтереси, упередження, переконання) [55].

У 1989 р. дослідник Кеннет Боулдінг запропонував *концепцію трьох форм сили*, якими послуговуються сторони в конфлікті (див. табл.1.1):

- Сила загрози, заснована на примушуванні («роби те, що я хочу, або я зроблю те, що ти не хочеш»);
- Сила обміну, основою якої можна назвати торг («роби те, що я хочу, або я зроблю те, що ти хочеш»);
- Інтегративна сила, що є рефлексією на готовність усіх сторін до тривалого послідовного ВК («разом ми можемо зробити щось, що є найкращим для нас обох»).

Попри традиційну інтерпретацію зазначеної концепції через двох учасників конфлікту, на нашу думку, вона цілком аплікабельна й для багатосторонніх конфліктів. Важливо підкреслити, що Боулдінг загалом дефініює силу як здатність отримати бажане. Різні форми сили можуть бути більш ефективними за певних умов, тож завданням ВК є визначити, що працює найкраще в конкретній ситуації.

На думку К. Боулдінга, очевидним є той факт, що жодна з трьох форм сили

не може існувати в чистому вигляді, тож у кожній з них завжди є в різних пропорціях елементи інших [51]. Зважаючи на складність ВК як феномену, цей фактор ще більше ускладнює процеси взаємодії між учасниками конфлікту.

Таблиця 1.1. Три форми сили за К.Боулдінгом

Основні характеристики	1	2	3
Сила загрози	Деструктивна	Продуктивна	Креативна
Сила обміну	Продуктивна	Деструктивна	Креативна
Інтегративна сила	Креативна	Продуктивна	Деструктивна

Джерело: [51].

ВК має готові відповідники як результат застосування кожної із запропонованих К. Боулдінгом форм сили.

Сила загрози, заснована на примушуванні, забезпечує *стримування конфлікту* (англ. conflict containment), що найчастіше асоціюється із зусиллями щодо превенції конфлікту, заходів із підтримання миру (англ. peacekeeping), обмеження війни (англ. war limitation), тобто географічне обмеження, пом'якшення та зменшення інтенсивності; припинення збройного конфлікту за першої можливості та підтримання миру після припинення вогню (англ. peacekeeping after ceasefire).

Сила обміну знаменує *врегулювання конфлікту* (англ. conflict settlement), яке є дотичним до миротворчості (англ. peacemaking), тобто переговорів, медіації чи інших видів залучення неупередженої сторони в конфлікт з метою досягнення прийнятної всіма конфліктантами угоди. На практиці це означає досягнення домовленості між сторонами щодо владнання політичного конфлікту, що припиняє збройний конфлікт або запобігає йому. На практиці конфлікти, які досягли врегулювання, часто відновлюються згодом. Це можна

пояснити тим, що глибокі суперечності у поглядах конфліктантів на предмет конфлікту, основоположні протиріччя в його основі та взаємини між конфліктантами на цьому етапі найчастіше не опрацьовуються, тож без подальших зусиль із трансформації конфлікту (РМ) врегулювання конфлікту часто тимчасове. Миротворчість може забезпечити в результаті негативний мир без впливу на фундаментальні протиріччя конфлікту.

Інтегративною силою послуговується *трансформація конфлікту* (англ. conflict transformation), що позначає глибоку зміну інститутів і дискурсів, які продукують насильство, а також якісне позитивне перетворення учасників конфлікту і взаємодії між ними; це явище охоплює поняття миробудівництва (англ. peacebuilding), зокрема сукупність культурного та структурного. Трансформація конфлікту за умови успішного перебігу забезпечує позитивний мир.

Таблиця 1.2. Три форми сили та їхні відповіді на них у врегулюванні конфліктів

Переважна форма сили	Відповідь ВК
Сила загрози	Стимування конфлікту
Сила обміну	Врегулювання конфлікту
Інтегративна сила	Трансформація конфлікту

Джерело: Адаптовано авторкою з [55].

Принагідно варто також відрізнити більш загальне поняття «управління конфліктом» (англ. conflict management), що асоціюється з регулюванням конфлікту (англ. conflict regulation) і позначає загальний спектр ВК у сприятливому (позитивному) руслі.

Попри всю багатогранність ВК, основною характеристикою цієї галузі все ж можна назвати міждисциплінарність. Так, з теорії міжнародних відносин нам

відомі концепції, розроблені дослідником Дж. Наєм: «жорстка сила», заснована на примусі до певної діяльності, залякуванні; «м'яка сила», асоційована з прагненням до співпраці, заохочення тощо. Їх можна співвіднести із запропонованими Боулдінгом формами сили на основі запропонованого ним уявлення про цей аспект взаємодії між акторами в міжнародних відносинах і конфліктах (табл. 1.3.). Логічно, що це релевантно найбільшою мірою для міжнародних конфліктів.

Таблиця 1.3. Співвідношення сили в інтерпретаціях Дж. Ная та К. Боулдінга

Жорстка сила	М'яка сила	
Сила загрози	Сила обміну	Інтегративна сила

Джерело: складено авторкою.

З 1989 року і дотепер наукові розвідки в галузі ВК значною мірою зосереджені на осмисленні РМ та ПВ держав. Після завершення Холодної війни галузь зіткнулася з необхідністю осмислення нового міжнародного порядку та адекватної відповіді на його виклики. Низка підходів у цьому процесі була заснована на принципах, запропонованих Р.Фішером і Л.Кешлі [69]: «непередбачуваності» (визначальний для природи та фази конфлікту) та «комплементарності» (позначає необхідність відповідного реагування на конфлікт, яке підвищує шанси успішного ВК). На цій основі була побудована модель реагування на конфлікти за принципом пісочного годинника, де ПВ можна співвіднести з етапом нормалізації конфлікту (Додаток А.2.).

О.Рамсботам, Т.Вудхаус, Х.Міалл, Х.Торос представляють концепцію *космополітичного вирішення конфліктів* [55]. Цей термін позначає підхід, що сприяє конструктивним засобам ВК на локальному та глобальному рівнях в інтересах людства, тобто вирішенню транснаціонального конфлікту, який виник як продовження концепції тривалого соціального конфлікту Е.Азара [49]. Підхід включає глобальні зміни, що відбулися після закінчення холодної війни, і

регіоналізацію конфліктів, що виникла в результаті [55]. З цієї точки зору РМ та ПВ як істотні компоненти ВК стають чимось більшим, ніж сукупність дій для створення тривалого миру. Зрештою, на думку прихильників цього підходу, космополітизм відображає глобальний порядок денний через проактивне просування певних цінностей проти будь-якого виду насильства (прямого, структурного чи культурного). Такий підхід до ВК акцентує увагу на прагненні до застосування конфліктантами інтегративної сили.

Отже, незважаючи на те, що ВК є відносно молодою галуззю досліджень, воно має розлогу історіографію та охоплює різні теоретичні концепції. Аналіз ПВ набув особливої ваги після Холодної війни. Це стало можливим через зміну міжнародного порядку. Релевантні міжнародні ініціативи стали більш масштабними, з фокусом на комплексний розвиток, демократизацію, миробудівництво та стабільність. Окрім цього, глобалізаційні процеси дали змогу більш ефективно реалізовувати ПВ. При цьому трансформація конфлікту та прагнення до позитивного миру видаються сприятливими підходами у ВК.

1.2. Концептуальна різноманітність розбудови миру

У наш час в академічній площині існують різні тлумачення сутності миробудівництва. Враховуючи це, важливо визначити основні підходи до розуміння цього явища. Ці різні точки зору часто відображають складність конфлікту та унікальний контекст, в якому відбувається РМ, тому не можна назвати якийсь із підходів зовсім не актуальним чи зайвим, виходячи з підходу ВК. Вивчаючи такі інтерпретації, можна глибше зрозуміти ефективність і виклики миротворчих ініціатив. РМ передбачає відновлення політичних, безпекових, соціальних та економічних аспектів суспільства, на які вплинув конфлікт [101]. Зрештою, розуміння багатогранної природи миробудівництва має вирішальне значення для сприяння пошуку сталих рішень у сфері ВК.

Публікації з питань миробудівництва здебільшого зосереджені на конкретних випадках і тематичних акцентах його застосування. Так, популярним напрямом досліджень є *екологічне миробудівництво* (Т.Іде, К. Брух, А.Каріус, К.Конка, Г.Д.Дабелко, Р.Метью, Е.Вайнталь) [114]. Тривалий час залишається актуальною тема ролі громадянського суспільства у врегулюванні конфліктів (Н.Аннан, М.Бесенг, Г.Кроуфорд, Дж.К.Кевір) [53]. У доробку Т.Паффенхольц розглянуто миробудівництво як процес, що постійно розвивається і проявляється в серії (повторних) переговорів через парадигму «постійного миробудівництва» [97].

Іншим важливим виміром є розгляд реалізації *миробудівництва через призму урбаністичних студій*, як-от представили у своїх напрацюваннях А.Бьоркдал [50], І.Гусіч [78], Д.Сіманган і Р.Юсоф [109], А.Веннманн [128], тобто мова йде про особливості локального миробудівництва, що час від часу характеризується опором місцевих до зусиль з ВК.

З огляду на теоретичний бекграунд ВК, дослідниками запропоновано кілька теоретичних підходів до реалізації РМ. Деякі з цих підходів взаємопов'язані та взаємодоповнювальні, тому нижчевикладене в цьому підрозділі є спробою усунути будь-яку невизначеність або неоднозначність щодо цих питань.

«Розбудова миру зверху» («підхід зверху вниз»; англ. top-down approach) – це вид РМ, де здебільшого задіяні міжнародні інституції або регіональні актори [105]. Ліберальний мир і підхід до РМ «зверху вниз» тісно взаємопов'язані. Обидва наголошують на створенні офіційних інституцій та врядуванні як на важливості сталого миру. Ліберальний світ виступає за демократію, права людини та економічний розвиток як фундаментальні елементи. Подібним чином РМ «зверху вниз» часто передбачає втручання під керівництвом державних або міжнародних акторів, спрямованих на зміцнення структур управління. Обидва підходи віддають пріоритет стабільності в постконфліктних суспільствах. Вони часто покладаються на міжнародні норми та залучають політичні еліти для зміцнення легітимності.

Однак це може призвести до маргіналізації низових голосів і місцевих практик. Організація Об'єднаних Націй активно сприяла ліберальному миру через різні ініціативи та миротворчі місії. Наприклад, зусилля ООН у постконфліктних країнах, таких як Ліберія (UNMIL) і Косово (UNMIK), є прикладом цього підходу. Однак критики цього підходу підкреслюють, що процеси, керовані елітою, можуть не враховувати потреби місцевих громад [23].

Дискусія навколо ліберального миру тісно пов'язана з *концепцією демократичного миру*. Хоча ці два поняття іноді змішують, вони суттєво відрізняються. Теза про ліберальний мир є ширшою, охоплюючи просування ліберальних цінностей та інститутів у різних контекстах. Навпаки, теза про демократичний мир є більш конкретною і виділяється як одна з небагатьох емпіричних теорій у дослідженнях миру та конфліктів, яка базується на припущенні, що демократичні держави не вступають у війну одна з одною.

«Розбудова миру знизу» («підхід знизу вгору»; англ. bottom-up approach) підкреслює важливість участі місцевого населення й громади в процесі РМ. Значний внесок у цю концепцію вніс Дж.П. Ледерак, який виступав за стратегії миробудівництва, які розширюють можливості місцевих акторів і сприяють стійкому миру з нуля, на відміну від підходів зверху вниз, які часто нехтують залученням громади [86]. Підхід залучення громадянського суспільства, як правило, є більш організованим і структурованим, зосередженим на адвокації проблем громадськими організаціями та розбудові спроможності, тоді як ініціативи прямої комунікації надають пріоритет міжособистісним стосункам і прямому діалогу між залученими в конфлікт. Залучаючи місцевих учасників, підхід «знизу вгору» спрямований на створення більш стійких і відповідних контексту мирних ініціатив.

Наприклад, у Гватемалі корінне населення не вважає столицю «своєю» країною, оскільки вона представляє домінування еліти та міжнародну ідеологію РМ, яка не відповідає місцевим підходам. Від Соломонових Островів, Тимору, Мозамбіку та до Ліберії були місцеві спроби включити звичайні форми правління та права в міжнародний план побудови миру [110].

Протиріччя, притаманні ліберальному миру, породили численні напруження, що призвело до появи ряду раніше недостатньо вивчених місцевих і контекстуальних миротворчих організацій, що активно переглядають як місцевий контекст, так і рамки ліберального миру, що веде до гібридної форми миру, яка об'єднує місцеві та ліберальні елементи, яку часто називають *постліберальним миром* [104]. Дотичний *термін «гібридний мир»* особливо популяризував О. Річмонд. Його дослідження висвітлюють складність мирних процесів, які поєднують як традиційні практики, так і сучасні структури управління, відображаючи мінливий ландшафт РМ в постконфліктних контекстах [104]. Ідея гібридного миру акцентувала поєднання місцевих і міжнародних практик у процесах РМ. Інтегруючи місцеві практики та перспективи з міжнародними зусиллями, гібридне миробудівництво спрямоване на створення більш стійких і контекстуально відповідних рішень, сприяючи глибшим суспільним змінам і стійкості в постконфліктних умовах. Аналіз О.Річмонда підкреслює, як ці гібридні підходи можуть сприяти більш стійкому миру шляхом включення місцевих структур управління та культурних контекстів поряд із зовнішнім втручанням [23].

Значним внеском у розвиток теорії миробудівництва є *трансформаційний підхід*, що ґрунтується на теорії трансформації конфлікту, концептуальні основи якої можна знайти в теорії насильства та миробудівництва Йохана Гальтунга [72], а також у роботі Едварда Азара з аналізу та управління тривалими соціальними конфліктами [49]. Ця перспектива підкреслює важливість звернення до основної соціальної, політичної та економічної динаміки конфлікту, а не просто спроби врегулювати або вирішити його, «загасити» в моменті. За словами Дж.П. Ледерака, РМ – це довготерміновий багатоплановий трансформаційний внесок у соціальні зміни, спрямований на досягнення справедливого і стійкого миру й після постконфліктного періоду [87]. Вчений стверджує, що ліберальна РМ в першу чергу стурбована стабілізацією, не фокусуючись на довгострокових суспільних перетвореннях.

Попри схожість, зазначені концепції мають певні відмінні акценти. Гібридний мир є результатом залучення у ВК як політичних еліт, так і місцевих акторів, поєднання підходів миробудівництва «зверху вниз» і «знизу вверх», міжнародних норм і місцевих практик [90]. Трансформаційний мир зосереджується на усуненні основних причин конфлікту та сприянні глибоким суспільним змінам.

Важливим параметром у контексті досліджуваної теми є нестабільність (крихкість). За визначенням Організації економічного співробітництва та розвитку, – це поєднання фактору ризику та недостатніх можливостей держави, системи та/або спільнот керувати цими ризиками, поглинати чи пом'якшувати їх; це відбувається в шести вимірах: економічному, екологічному, людському, політичному, безпековому та соціальному [130]. З 2015 року звіти ОЕСР «Стани нестабільності» мають на меті поглибити розуміння того, як нестабільність впливає на міжнародні відносини і розвиток, а також вивчають тенденції в ресурсних і фінансових потоках, які спрямовані на усунення її основних причин [115]. Річний звіт Індексу нестабільних держав за 2023 рік від Фонду миру [71] показує, що нестабільність залишається серйозною глобальною проблемою, кидаючи під сумнів уявлення про те, що це лише загроза для економічно неблагополучних країн.

Зусилля з РМ повинні орієнтуватися на непостійний характер конфліктного середовища, враховуючи, що потреби та мотивація зацікавлених сторін можуть швидко змінюватися. Така адаптивність дозволяє миротворчим ініціативам залишатися актуальними та ефективними, реагуючи на нові виклики та можливості, щойно вони виникають. Крім того, цей динамічний підхід сприяє підвищенню стійкості місцевих громад, надаючи їм можливість долати невизначеності, властиві постконфліктним ситуаціям. Отже, інтеграція адаптивних стратегій у рамки РМ підвищує ймовірність досягнення сталого миру.

Таким чином, сучасні теоретичні підходи до миробудівництва та післявоєнної відбудови як його суттєвої частини разом сприяють цілісному

розумінню ВК; трактування РМ резонують із поняттями трансформації конфліктів і гібридного миру. Розглянуті теоретичні підходи з часом розвиваються в напрямку доповнення один одного для створення нових смислів.

Зв'язок між ліберальним миром і РМ «зверху вниз» ілюструє спільну увагу до офіційних інституцій і міжнародних норм, але він також піднімає важливі питання щодо інклюзивності та ролі місцевих установ у досягненні сталого миру. Рефлексія на це представлена РМ «знизу вгору». Концепція гібридної РМ пов'язана з трансформаційним підходом і наголошує на інтеграції локальних і міжнародних практик у процесах РМ відповідними стейкхолдерами. Це передбачає усунення основних причин конфлікту, сприяння соціальній та економічній справедливості та створення політичних структур управління та верховенства права для зміцнення миру, примирення та розвитку [98].

Характерною особливістю ПВ є його початок під час нестабільної стадії після конфлікту та крихкої взаємодії між його учасниками, коли гаряча війна завершена, але стабільний мир ще не забезпечено. Цей контекст вимагає усвідомлення складної взаємодії між стабільністю та нестабільністю, де здатність до гнучкості та адаптивності стає вирішальною. Причому важливо бути включеним у контекст, спрямовуючи зусилля на трансформацію засад конфлікту, а не на точкове вирішення поточних контроверсій у результаті фундаментальних протиріч.

1.3. Післявоєнне відновлення як частина розбудови миру

РМ охоплює заходи зі встановлення та підтримки миру в різних галузях суспільної діяльності з моменту початку дії мирної угоди між сторонами конфлікту. Невід'ємною частиною миробудівництва є ПВ, що є складним багатокомпонентним феноменом і впливає на всі можливі процеси в державі після війни.

З ПВ часто пов'язують діяльність післявоєнних операцій щодо підтримки миру, які знайшли свій розквіт у 1989-2005 рр. Вони можуть виконувати шість функцій:

- *моніторингові операції* (наприклад, UNMEE 2000-2008 рр., для моніторингу припинення бойових дій у ефіопсько-еритрейському конфлікті);
- *операції з деколонізації* (Тимор-Леште);
- *операції з відновлення демократії* (Гаїті, Сьєрра-Леоне);
- *операції з підтримки миру* (Камбоджа, Руанда);
- *гуманітарні інтервенції* (Боснія та Герцеговина, Сомалі);
- *операції зі зміни режиму* (Афганістан, Ірак).

Протягом 2005-2024 рр. увага дослідників прикута до післявоєнних операцій, основними рисами яких називають державотворення та стабілізацію [55], акцентуючи увагу на потребі розбудови самостійності держави після конфлікту: ефективної системи управління, забезпечення верховенства права, працездатної системи оподаткування та функціонування державного бюджету, а також певній діяльності, що може забезпечити усталений статус-кво.

Дослідницьким колективом на чолі з О.Рамсботамом запропоновано універсальну *матрицю післявоєнного відновлення* [55]. Цей покроковий алгоритм має досить складну структуру має реалізовуватися у взаємодії між владою та громадянами за міжнародної підтримки. Залежно від ситуації, діяльність у наведених нижче секторах може відбуватися синергійно або стейкхолдери зосереджуються на певних галузях і покроково здійснюють необхідні перетворення.

Таблиця 1.4. Матриця післявоєнного відновлення

Сектор А	Безпека
Фаза 1	Контролювати збройні угруповання, контролювати роззброєння, демобілізацію та реінтеграцію, реконструювати національну армію, розпочати розмінування

Фаза 2	Національні збройні сили під контролем рідного уряду сильніші за противників
Фаза 3	Демілітаризована політика, соціальна безпека, трансформована культура насилля
Сектор Б	Закон і порядок
Фаза 1	(Повторно) створювати та контролювати суди, унеможливити вплив на процеси організованої злочинності, навчання поліції, заохочення прав людини, карання зловживань
Фаза 2	Здатність корінного населення підтримувати основний порядок неупереджено згідно із законом
Фаза 3	Неполітизоване судочинство та поліція, повага до прав особи та меншин, зменшення організованої злочинності
Сектор В	Урядування
Фаза 1	За необхідності нова Конституція, підготовка до виборів під моніторингом, визначити, хто керує місцевими умовами, запобігти залякуванню
Фаза 2	Здатність збирати достатні податки та формувати національний бюджет, представницький уряд
Фаза 3	Управління мирним переходом до влади через демократичні вибори, розвиток громадянського суспільства в рамках справжньої політичної спільноти, інтеграція місцевої політики в національну
Сектор Г	Економіка
Фаза 1	Міжнародне надання надзвичайної допомоги, відновлення життєво важливих послуг, обмеження використання рухомих ресурсів деструктивними силами
Фаза 2	Формальна економіка забезпечує достатній дохід для надання державою основних послуг, спроможність працевлаштувати багатьох колишніх учасників бойових дій, перспективи покращення ситуації в майбутньому (зокрема, зайнятість)
Фаза 3	Розвиток у довгострокових інтересах громадян будь-якого походження

Сектор Д	Суспільство
Фаза 1	Подолання початкової недовіри/моніторинг ЗМІ (міжнародний) захист уразливих верств населення, повернення біженців
Фаза 2	Керування суперечливими пріоритетами миру та справедливості, відповідальні ЗМІ
Фаза 3	Деполітизація соціальних розбіжностей, залікування психологічних ран, розвиток гендерної рівності, освіта для довгострокового примирення <i>Міжнародна участь і налаштування</i>
Фаза 1	Пряма підтримка мирного процесу з урахуванням культурних особливостей за необхідності
Фаза 2	Поетапний перехід до місцевого/цивільного контролю з уникненням надмірного втручання/нехтування
Фаза 3	Інтеграція у спільні та рівноправні регіональні/глобальні економічні та політичні структури, мінімізація стримуючих та руйнівних зовнішніх втручань та впливів

Джерело: [55].

Подана матриця здебільшого релевантна для недержавних збройних конфліктів, радше ніж міжнародних. У випадку відновлення держави після міжнародного збройного конфлікту (війни), коли державний устрій є незмінним і система державного управління працює злагоджено, безпекова, юридична і управлінська складові не потребують істотних трансформацій, тож йдеться переважно про економічний і соціальний компоненти.

Важливо зазначити, що з післявоєнним відновленням пов'язана низка термінів. *Державотворення* (англ. statebuilding) стосується спроби створення чи відновлення самостійних інститутів управління державою, що здатні забезпечувати основні суспільні блага, необхідні для того, що зрештою стане стабільним миром. Такий мир, безумовно, потребує реалізації функцій держави, адекватних потребам населення (ефективне управління), а також суспільного

визнання (легітимне управління). Таким чином, концепція державотворення є невіддільною від ширших питань РМ.

Націогенез, або націотворення (англ. nationbuilding) як термін широко використовувався в період деколонізації для позначення, головним чином, діяльності з формування національної ідентичності у різноманітних груп населення, які склали основу багатьох нових держав. Цей феномен пояснює процеси, коли нація оновлюється як за внутрішніми законами розвитку, так і під впливом зовнішніх факторів.

У контексті розбудови стабільного тривалого миру доцільно виділити *три рівні постконфліктного відновлення держав*.

1. *Регіональний (міжнародний)*: взаємодія державного актора, що перебуває в післявоєнній кризі, із закордонними партнерами, міжнародними урядовими та неурядовими організаціями. Цей підхід включає як співпрацю двох і більше акторів на рівні регіону, що складається з кількох держав, так і мультилатеральне співробітництво із залученістю великої кількості акторів з усього світу. Природно, що тематика спільних ініціатив залежить від потреб постраждалої від війни держави та зацікавленості партнерів у сприянні забезпеченню цих потреб [23].

Вдалим прикладом ініціативи РМ на міжнародному рівні є укладання в 1991 році Паризьких угод, за результатами яких у 1992-1993 рр. було реалізовано миротворчу операцію з перехідної влади ООН у Камбоджі (UNTAC). Метою цієї операції з підтримки миру стало забезпечення виконання вищезазначених Угод про всеосяжне політичне врегулювання конфлікту в Камбоджі, підписаних у Парижі 23 жовтня 1991 року. Мандат UNTAC включав аспекти, пов'язані з правами людини, організацією та проведенням виборів, військовими механізмами, цивільною адміністрацією, технічною підтримкою правопорядку, репатріації та розселення біженців і переміщених осіб та відновлення камбоджійської інфраструктури [52]. Це була одна з перших багатофункціональних миротворчих місій ООН, що позитивно вплинула на перебіг подій у державі після конфлікту. Зокрема, внаслідок її діяльності

відбулися перші вільні вибори в Камбоджі у 1993 році, що зумовили встановлення нового уряду.

2. *Державний рівень* охоплює територіально-орієнтовні механізми відновлення, реалізацію реформ для подолання політичної, управлінської, економічної, соціальної криз, розробку та реалізацію загальнонаціональних програм і стратегій, розвиток КІ в економіці тощо [23].

Успішний кейс на цьому рівні демонструє Кіпр. Попри досі не розв'язаний грецько-турецький конфлікт, було засвідчено успіх реформи місцевого самоврядування, спрямованої на підвищення якості послуг, фінансової та адміністративної автономії та прозорості. Це допомогло скоротити операційні витрати й видатки на обслуговування, забезпечити більш якісні послуги та досягти економічної та адміністративної автономії для місцевої влади. П'ять регіональних органів влади в Нікосії, Лімассолі, Ларнаці, Пафосі та Фамагусті надають такі послуги, як водопостачання, каналізація, утилізація відходів і ліцензування розвитку, щоб досягти ефекту масштабування та стандартизації [23].

Шляхом об'єднання 30 муніципалітетів і 50 громад було створено 20 нових муніципалітетів, що дало їм змогу заощадити ресурси та забезпечити фінансову незалежність. Реформа передбачає заходи для посилення прозорості та контролю, такі як превентивні підрозділи внутрішнього контролю в кожному муніципалітеті та оприлюднення всіх рішень в Інтернеті. При цьому в 2024 році державний грант муніципалітетам сягне 117 мільйонів євро, збільшившись на 46 мільйонів євро, хоча очікується, що загальна вартість реформи перевищує цю суму через дефіцит бюджету [93]. Таким чином, можна констатувати, що на державному рівні реформи можуть впливати на миробудівництво прямо чи навіть опосередковано, сприяючи економічному покращенню та соціальній безпеці.

3. *На локальному рівні* реалізується діяльність, спрямована насамперед на посилення та зміцнення соціальної згуртованості. Це передбачає підтримку бізнес-ініціатив для відбудови громад, створення так званої «vital infrastructure»

(інклюзивної інфраструктури в широкому розумінні), забезпечення механізмів децентралізації, реалізацію проєктів через закордонну донорську підтримку і гранти, співпрацю з містами-побратимами, відому як дипломатія міст (англ. city diplomacy) і громадські ініціативи.

Цікавою ілюстрацією ПВ на локальному рівні є столиця Боснії і Герцеговини – місто Сараєво, яке вийшло з війни розділеним. Хоча реконструкція міст не може змінити структуру політичних рішень за Дейтонською угодою, вона може заохочувати співпрацю як процес відновлення міста і формування спільного простору та зручностей, які виходять за рамки етнічної та релігійної приналежності, створюючи інклюзивне в широкому розумінні середовище. Після травматичного періоду насильства та руйнування міського середовища випадок Сараєва доводить, що ПВ є значно складнішим процесом, ніж ремонт будівель чи інфраструктури. Воно радше знаменує відродження довоєнного духу міста в результаті суспільної взаємодії з простором міста та між мешканцями. Однак відбудоване Сараєво відображає більш етнічно однорідне суспільство, і цей поділ корелював із міським простором. На додачу до поширення військових меморіалів і кладовищ спостерігалось зростання будівництва мечетей і церков по всьому місту Сараєво, а не лише у його східній частині [23; 45].

Для розуміння логіки перетворень і змін під час післявоєнного відновлення використовують методику PEST-аналізу (табл.1.5.)

Таблиця 1.5. PEST-аналіз галузей і рівнів післявоєнного відновлення

	Політичний вимір	Економічний вимір	Соціальний вимір	Технологічний вимір
Міжнародний/регіональний рівень	Місії з підтримання миру (за потреби)	Фінансова допомога, інвестиції; збільшення експортних поставок; бізнес-місії	Гуманітарна допомога; соціальні програми; захист прав людини	Технічна допомога; інвестиційна спроможність; обмін досвідом

Продовження – Таблиця 1.5.

Державний рівень	Релевантні реформи; національні програми відновлення	Привабливий бізнес-клімат; створення робочих місць; розбудова інфраструктури	Соціальна політика; система охорони здоров'я; освітні заходи	Національні програми цифрової освіти; цифровізація управління; підтримка стартапів
Локальний рівень	Залучення громад; справедливий розподіл ресурсів	Підтримка місцевого бізнесу; соціальне підприємництво	Активне залучення громад; психологічна підтримка; культурні ініціативи	Підтримка місцевих підприємств; технічна освіта; співпраця з громадами

Джерело: упорядковано авторкою [23].

Політичний вимір на міжнародному рівні означає присутність міжнародного контингенту (наприклад, сил ООН) до повної стабілізації ситуації в державі з подальшим виведенням контингенту за її межі. На державному рівні очевидними є впровадження політичних та адміністративних реформ для забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності органів влади; розробка національного плану із заходами з відновлення, що враховують потреби всіх етнічних та соціальних груп. Локальний рівень включає активне залучення місцевих громад у процеси прийняття рішень щодо відбудови, що дозволяє врахувати їхні потреби та пріоритети; забезпечення рівного доступу до ресурсів і послуг для всіх груп населення задля уникнення соціальної напруги [23].

Економічний вимір включає міжнародну донорську фінансову допомогу та іноземні інвестиції, збільшення обсягів експорту (що не можливо без удосконалення виробництва), а також організацію бізнес-заходів за участі закордонних партнерів для промоції можливостей майбутньої співпраці. На державному рівні економічний компонент ознаменований імплементацією структурних економічних реформ, спрямованих на швидкість і якість відкриття стартапів; розробкою програм зайнятості, підтримкою малого та середнього

бізнесу для створення нових робочих місць; модернізацією інфраструктури (дороги, енергетичні системи, комунальні послуги) для забезпечення економічного розвитку. Локальний рівень включає реалізацію програм підтримки місцевих підприємців, надання кредитів, навчання та консультацій для розвитку малого бізнесу; створення підприємств, які розв'язують соціальні проблеми, забезпечуючи робочі місця та надаючи послуги для вразливих груп населення [23].

Соціальний вимір на міжнародному рівні охоплює міжнародну гуманітарну допомогу (продовольство, медичні послуги), запровадження міжнародних програм для реабілітації постраждалих, включаючи психологічну підтримку, освіту та професійну підготовку, а також моніторинг дотримання прав людини. Держава може опікувати розробкою національних стратегій соціального забезпечення, покращувати доступ до медичних послуг і освіти та їхню якість. На місцях необхідним є активне залучення громад у процеси прийняття рішень, що стосуються їхніх потреб та розвитку; реалізація програм для реабілітації постраждалих, включаючи психотерапію; організація культурних заходів для покращення психоемоційного стану [23].

Технологічний вимір післявоєнної відбудови є критично важливим для створення сучасної та конкурентоспроможної економіки. Його складові сприяють відновленню та розвитку відповідної інфраструктури. Насамперед йдеться про міжнародну технічну допомогу: міжнародні організації (наприклад, ООН, Світовий банк) надають експертні знання, технології та ресурси для відновлення інфраструктури та модернізації секторів економіки. Не менш важливим компонентом є залучення іноземних інвестицій у наукові дослідження та інновації в постраждалих від війни державах. Окремо можна виділити програми обміну знаннями та технологіями між країнами, які вже успішно відновилися після конфліктів, та країнами, що потребують допомоги. Держава може долучитися до створення національних онлайн-програм цифрової освіти, диджиталізувати публічне управління, створювати привабливі економічні умови для заснування бізнесів, пов'язаних із інноваційними

технологіями. На локальному рівні варто звернути увагу на підтримку місцевих бізнесів, розвиток професійної технічної освіти для забезпечення кадрового потенціалу для виробництв і взаємодію з громадами для більш ефективних рішень [23].

Отже, ПВ може відбуватися на міжнародному (регіональному), державному та локальному рівнях у таких вимірах: політичний, економічний, соціальний, технологічний, однак цей список не є вичерпним. Запропонований системний підхід до багаторівневості як характерної ознаки досліджуваного явища може бути корисним, коли йдеться про імплементацію відповідних політик.

1.4. Методологічні засади та джерельна база дослідження

Ця магістерська робота не має мети охопити всі можливі теоретичні концепції в межах підходу ВК, утім суттєвим видається чітке визначення дотичної термінології.

Передусім окреслимо різноманіття базових понять.

Превенція як система заходів може застосовуватися на будь-якій стадії конфлікту (залежно від того, чому ми намагаємося запобігти).

Підтримання миру розуміється як розгортання міжнародних сил або спостерігачів для підтримки миру та безпеки на післявоєнних територіях.

Миротворча діяльність передбачає зусилля з вирішення суперечок шляхом переговорів і дипломатії.

Розбудова миру (РМ) позначає довгостроковий процес узгодження відносин між учасниками конфлікту. РМ охоплює діяльність від моменту досягнення мирної угоди до досягнення повного та стабільного миру, який ми тлумачимо як бажане усунення фундаментальних протиріч між сторонами конфлікту.

Післявоєнне відновлення (ПВ) визначено в цьому дослідженні як первинний напрям РМ, спрямований на відбудову держави в різних сферах

(соціальній, економічній, політичній, екологічній, безпековій, культурній, технологічній) після закінчення конфлікту (війни).

У цьому дослідженні *вирішення конфліктів* як поняття може сприйматися контекстуально по-різному відповідно до трьох визначень, поданих у п.1.1. ПВ розуміється як процес, що має сприяти встановленню максимально наближеного до довоєнного рівня розвитку держави з урахуванням актуального порядку денного й наявних можливостей для покращення сфер суспільної діяльності (політична, економічна, соціальна, культурна, екологічна, інформаційна, технологічна тощо).

ПВ є частиною РМ (миробудівництва), метою якої є якісні зміни у ставленні учасниками конфлікту до його першопричин та відносинах між собою (чи принаймні співіснуванням). РМ є більш широким терміном, тому не є коректним ототожнювати його з ПВ як абсолютні синоніми.

Поняття «*відновлення*» та «*відбудова*» можуть бути використані в роботі як синоніми, хоча надаємо перевагу використанню першого на позначення більш абстрактного в різноманітних сферах суспільної діяльності, а другого для називання конкретних дій, спрямованих на фізичну реконструкцію об'єктів.

Слово «*післявоєнний*» («*повоєнний*», «*поствоєнний*») вказує на часовий проміжок після збройного конфлікту. При цьому акцентуємо увагу: під війною маємо на увазі насамперед конфлікти із застосуванням зброї, насамперед конвенційної. Дослідження релевантне для аналізу як міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктів. Так, слово «*постконфліктний*» може бути використано на контрасті для позначення широкого спектра конфліктів, які не обов'язково мають супроводжуватися використанням конвенційної зброї.

Теоретична основа дослідження сформована на *перетині міждисциплінарного підходу вирішення конфліктів і конструктивізму в міжнародних відносинах*. Перший компонент стосується аналітичної складової ПВ як феномену, а другий визначає сприйняття авторкою основ міжнародного порядку, в якому це ПВ реалізується. Важливо зазначити, що навіть для неміжнародних збройних конфліктів уникнення зовнішнього виміру ПВ не є

можливим. На це є багато причин: від практичної міжнародної допомоги до визнання іноземними партнерами владних повноважень конкретного актора на повоєнній території.

Зародившись наприкінці холодної війни і почавши входження до науки про міжнародні відносини зі знакової книги Ніколаса Онуфа «Світ нашого творення» (1989) [95], *конструктивізм* набув канонічного вигляду в публікаціях Александра Вендта [125-127]. Відповідно до конструктивістського підходу в теорії міжнародних відносин, міжнародний порядок є типом соціально сконструйованого порядку, своєрідним набором моделей взаємодії між акторами. Конструктивізм наголошує на таких соціальних елементах світової політики, які народжені взаємодією уявлень акторів про себе та про інших, тобто, – на елементах первісно не матеріальних, а інтерсуб'єктивних [41]. Уявлення, які конструюють реальність, є соціальним знанням. Відповідно поведінка міжнародного актора за його уявленнями є соціальною практикою. Таким чином, ідентичність вказує на те, як уявляє себе міжнародний актор, і визначає прийнятну для нього поведінку у ВК. Можна стверджувати, що соціально сконструйовані обставини визначають соціально сконструйовану постконфліктну державу як міжнародного актора та відповідну зовнішню політику.

Вищезазначене, особливо щодо питання ідентичності та взаємодії між акторами миробудівництва і ПВ як його складової, корелює з *гібридним підходом у РМ*. На етапі повоєнної відбудови держави виникає потреба у створенні середовища (як міжнародного, так і внутрішнього), яке матиме довгостроковий вплив на розвиток держави та суспільства. Тільки розвиток економічних відносин не може забезпечити цей процес, тому цю проблему слід вирішувати комплексно із залученням інших сфер, зокрема соціальної та культурної. Необхідно знайти інструмент, який забезпечує розвиток такого середовища. КІ можуть одночасно забезпечити економічне відновлення країни, створити безпечне культурне середовище для громадян і підтримати стратегічні

комунікації держави. Такий комплексний підхід дасть змогу розвивати діяльність державних і недержавних суб'єктів міжнародної взаємодії.

Кваліфікаційна (магістерська робота), зважаючи на специфіку предмета – креативні індустрії – може сприяти розвитку специфічного концептуального підходу в межах галузі ВК – *креативного вирішення конфліктів*. Цей підхід часто сприймають як такий, що сприяє виникненню культури миру, тобто, за визначенням ООН, сукупності цінностей, взаємовідносин, поведінки та стилів життя, що унеможливають насилля або запобігають конфліктам, впливаючи на їхні першопричини, розв'язуючи проблеми через діалог і переговори між індивідами, групами й народами [102].

Оскільки ПВ як явище спрямовано передусім на зміни перебігу подій всередині держави як учасника конфлікту, то використання КІ як інструменту в цьому процесі може позитивно вплинути на внутрішню політику, що своєю чергою буде віддзеркалене на зовнішньополітичному векторі без прив'язки до загальної канви РМ, коли йдеться про боротьбу з глибинними протиріччями в конфлікті. Таким чином, парадоксально, але розуміння креативного ВК можна розширити через розгляд КІ у контексті вузького в межах РМ поняття ПВ.

КІ у контексті ВК розглянуті в іноземних публікаціях переважно на прикладі конкретних кейсів, як-от: відновлення культурної спадщини після Боснійської війни [84], РМ в Східній Африці [124], впливу медіа на примирення в Тимор-Лешті [106]. Натомість про ПВ як самостійний феномен здебільшого згадано дещо побіжно. Як вітчизняні, так і іноземні автори розглядають теоретичні парадигми встановлення та підтримки миру (Й.Гальтунг, Ч.Вебель [75], І.Паніна [22]) та окремі ознаки РМ, як-от сталість (А.Джункос, Дж.Джозеф [83]), перспективи відновлення окремих галузей, наприклад, промисловості та енергетики (А.Баронін [2], В.Геєць, Р.Подолець, О.Дячук [79]) .

Однак реалізація комплексних заходів із ПВ недостатньо досліджена. У контексті академічних напрацювань щодо ПВ України КІ проаналізовані в з акцентом на економічному зростанні держави [131]. Унаслідок опрацювання

наукових джерел з'ясовано, що КІ зазвичай сприймаються як частина креативної економіки (далі – КЕ), рідше – як галузі мистецтв. Вони забезпечують додану вартість продуктів, робочі місця, розвивають культурні проєкти, а також впливають на цінності та переконання суспільства. На думку авторки, доцільно розглядати ПВ як складну структуру, в яку КІ вписані відносно економічної, соціальної, культурної та політичної сфер (структурно-функціональний аналіз).

Кваліфікаційна (магістерська) робота спирається на масив джерел різних груп, виділених за видовою ознакою:

- міжнародні нормативно-правові документи;
- міжнародні політичні документи;
- закони і підзаконні нормативно-правові акти України;
- програмні документи публічної політики;
- аналітичні дослідження та звітна документація;
- довідкова та статистична інформація з офіційних вебсайтів;
- матеріали ЗМІ.

Першу групу джерел становлять міжнародні нормативно-правові документи, що дали змогу ознайомитися із зобов'язаннями міжнародних акторів у глобальному контексті. Так, Загальна рамкова угода про мир у Боснії та Герцеговині [113] засвідчила важливість культурної спадщини для ПВ, Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини була використана для ознайомлення із підходом до збереження культурних і природних об'єктів, які мають виняткову універсальну цінність для людства [14].

Другу групу джерел склали міжнародні політичні документи, які містять візію та рекомендації щодо впровадження політик, дотичних до ПВ та креативності: документи щодо КІ, ухвалені Департаментом цифрових технологій, культури, медіа та спорту Уряду Великої Британії [59], [60] Повідомлення Європейської Комісії щодо оновлення промислової стратегії до 2020 року [67], Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Міжнародний рік

креативної економіки для сталого розвитку» [81], Порядок денний сталого розвитку ООН до 2030 року [111], Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи щодо захисту нематеріальної культурної спадщини в Європі [107].

Третя група джерел – закони України, що допомагають тлумачити КІ та їхні особливості: «Про охорону культурної спадщини» [30], «Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо визначення поняття «креативні індустрії» [28]. Ця група джерел охоплює також підзаконні нормативно-правові акти України, як-от Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій» [29], «Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки» [31], що уточнюють роль КІ у політиці України.

Четверту групу джерел становлять програмні документи публічної політики, що містять практичні покрокові рекомендації із реалізації політичних зносин: Стратегія зовнішньополітичної діяльності України [37], Стратегія публічної дипломатії МЗС України [38], Комунікаційна стратегія «Україна – Держави Африки» [11], Комунікаційна стратегія «Україна – Держави Латинської Америки і Карибського басейну» [12], Комунікаційна стратегія МЗС України [13]; Стратегія креативних індустрій для Австрії [61].

П'ята група джерел представлена аналітичними дослідженнями та звітною документацією, що дало змогу вивчити можливості застосування галузей та тенденцій КІ у ПВ в різних контекстах: річний звіт індексу нестабільних держав за 2023 рік від Фонду миру [71], річний звіт про єдиний ринок за 2021 рік від Європейської Комісії [46], звіт про креативну економіку від коледжу мистецтва та дизайну Otis [96], огляди та звіти щодо КЕ від ЮНКТАД і ПРООН [119; 120; 121], звіт за дорученням Генерального директорату з питань освіти, молоді, спорту та культури Європейської Комісії «Культура та креативні індустрії в Україні: стійкість, відновлення, інтеграція з ЄС» [18], дослідження ООН щодо електронного урядування 2024 [118], матеріали «Стани нестабільності» від Організації економічного співробітництва та розвитку [115].

Шоста група джерел – практична інформація з офіційних вебсайтів, як-от дані щодо проєктів на Порталі фінансування та тендерів ЄС [47; 64; 132]; матеріали офіційного вебсайту державних цифрових послуг України «Дія» [5]; інформація щодо кампаній із популяризації України у світі [35; 117].

Восьма група джерел охоплює матеріали ЗМІ з конкретних нагальних питань, дотичних до теми: наприклад, публікація Д.Гетманцева стосовно ролі креативних індустрій в економіці післявоєнної України [4], публіцистична стаття Д.Кінши щодо розвитку цифрових держпослуг України [10].

Магістерська робота базується на *принципі суб'єктивізму*, що позначає трактування міжнародних відносин як суспільних стосунків, що впливають з людської натури. Для позначення істотних рис і способу пізнання об'єкта дослідження було застосовано *системний підхід*, що зацентрував увагу на взаємопов'язаності й взаємообумовленості різних вимірів ПВ: політичного, економічного, соціального, технологічного тощо. Дослідження засноване на комплексі загальнонаукових і спеціальних методів.

Основним загальнонауковим методом є аналітико-синтетичний і похідний від нього спеціальний, вже зазначений раніше, структурно-функціональний аналіз. *Аналітико-синтетичний метод* забезпечує збір та аналіз даних щодо об'єкта та предмета, синтез отриманих результатів, що дало змогу сформулювати висновки та окреслити варіанти імплементації КІ в ПВ на основі осмисленої інформації; допоміг встановити зв'язки та взаємовпливи між предметом і об'єктом дослідження. *Структурно-функціональний аналіз* уможливив розгляд ПВ як складної багатогалузевої структури та КІ з точки зору імплементації в неї, окреслити вплив актуальних тенденцій КЕ на майбутні можливості післявоєнного відновлення, зазначити особливості розуміння КІ в контексті європейської інтеграції.

Метод узагальнення дав змогу надати рекомендації щодо залучення КІ до ПВ України на основі попереднього досвіду використання творчості в політичних ініціативах, зокрема в публічній дипломатії. *Описово-розповідний метод* уможливив опис характерних ознак об'єкта дослідження та

особливостей предмета дослідження. *Порівняльний метод* забезпечив опрацювання різноманітних концепцій розбудови миру.

Авторкою було використано *якісні методи*, зокрема, аналіз вивчення первинних і вторинних даних, що забезпечило глибше розуміння теми дослідження та аналіз обраної проблематики. PEST-аналіз було застосовано з метою виявлення сфер, де доцільне ПВ. Метод матриць уможливив систематизацію та візуалізацію даних. Метод кейсів дав змогу проілюструвати використання КІ в ПВ на прикладах іноземного досвіду; засвідчити випадки інструменталізації КІ в публічній дипломатії України та окреслити наявний досвід відновлення нашої країни навіть під час війни.

Підбиваючи підсумки за розділом 1 цього магістерського дослідження, зазначимо наступне. Проблему КІ у конфліктному врегулюванні у світі розглядають здебільшого з точки зору так званого креативного вирішення, формування культури миру через ілюстрування певних кейсів без системного поєднання з теорією. Можна констатувати брак відповідних досліджень з вужчим об'єктом – ПВ. На прикладі війни в Україні вивчають КІ навпаки згадуючи ПВ як явище, утім переважно з точки зору можливостей для покращення економіки. Комплексних напрацювань щодо обраної теми досі не було здійснено, тож ця магістерська робота є спробою такого дослідження.

Отже, методологічні засади дослідження визначені міждисциплінарним підходом у вирішенні конфліктів і теоретичною школою конструктивізму в міжнародних відносинах. Використання у магістерській роботі взаємодоповнювальних методів і міждисциплінарного підходу уможливило дослідження КІ у контексті ПВ загалом із наданням практичних рекомендацій щодо зовнішньої політики України.

РОЗДІЛ 2

КРЕАТИВ & ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ

2.1. Сутність креативних індустрій

Нові знання зумовлюють появу нових видів діяльності, виробництв і галузей, стають рушійною силою появи нових технологій, основним фактором соціального розвитку та забезпечення добробуту і якості життя людей. Сучасні технології своєю чергою сприяють прискоренню виробництва нового знання і, як наслідок, економіка перетворюється в систему, що функціонує на основі обміну знаннями і супроводжується їх взаємною оцінкою. Велика роль тут належить креативності, креативним індустріям та, нарешті, креативній економіці, яку економіст і соціолог Річард Флорида назвав «новою економічною епохою ХХІ ст.» [70].

Спочатку концепція креативності стосувалася лише сфери культури, зокрема мистецтва та традиційних культурних практик. Проте, на основі спостережень, британські економісти помітили, що культурні галузі почали виходити за свої звичні межі та перетворюватися на КІ. КІ об'єднують різноманітні види діяльності, серед яких є як найстаріші, такі як театр, музика і візуальне мистецтво, так і нові, що виникли завдяки розвитку цифрових технологій, наприклад, комп'ютерні ігри та цифровий контент.

Примітно, що уряди різних країн не намагалися виміряти загальний економічний внесок цих індустрій або обґрунтувати їх стратегічну важливість. З часом стало очевидно, що КІ стали важливою частиною інших секторів економіки та професій. Навички, набуті в КІ, почали значно впливати на інші галузі, зокрема на технології та інновації. Це стало особливо помітним із розвитком цифрових технологій, що змінили багато аспектів діяльності. КІ не лише мають вплив на культурну сферу, але й активно створюють нові економічні можливості в інших галузях.

У 1998 році Департамент культури, медіа та спорту Уряду Великої Британії вперше здійснив картування КІ [59]. У документі представлено 13 креативних сфер економіки – реклама, архітектура, ринок мистецтв та антикваріату, ремесла, дизайн, дизайнерська мода, кіно, інтерактивне програмне забезпечення для дозвілля, музика, виконавське мистецтво, видавнича справа, програмне забезпечення, телебачення та радіо. У 2001 році британським урядом було запропоновано дефініцію: *креативні індустрії* (КІ) – це «ті галузі промисловості, які ґрунтуються на індивідуальній творчості, майстерності й таланті, маючи потенціал до реалізації продуктів інтелектуальної власності, створення багатства та забезпечення робочих місць через покоління» [60].

Конференція ООН з торгівлі та розвитку ЮНКТАД визначає КІ як цикли створення, виробництва та розподілу товарів і послуг, які використовують креативність та інтелектуальний капітал як основні ресурси; становлять набір діяльності, заснованої на знаннях, зосередженої на мистецтві, але не обмежуючись нею, що потенційно може приносити дохід від торгівлі та прав інтелектуальної власності; включати матеріальні продукти та нематеріальні інтелектуальні чи мистецькі послуги з творчим змістом, економічною цінністю та ринковими цілями; знаходяться на роздоріжжі між ремісничим сектором, сектором послуг і промисловістю; і становлять новий динамічний сектор світової торгівлі [119]. Ці галузі охоплюють діяльність, засновану на знаннях, зосереджену на культурі та спадщині, включаючи матеріальні та нематеріальні творчі продукти з економічною цінністю.

Креативна економіка (КЕ) – це концепція, що розвивається, яка стимулює економічне зростання, підтримує створення робочих місць і сприяє соціальній інтеграції та культурному розмаїттю. Він наголошує на інтеграції економічних, культурних і соціальних аспектів із технологією та інтелектуальною власністю [121]. Такий підхід можна назвати виваженням і теоретично обґрунтованим, оскільки він зображає співвідношення КІ та КЕ як вузького та широкого понять, не обмежуючи їх при цьому видами діяльності, а лише сутнісно розкриваючи зміст для кращого їх розуміння та більш ефективної роботи з ними.

Таблиця 2.1. Сутнісне розмежування КІ та КЕ за визначенням ЮНКТАД

Змістовна категорія	Визначення, запропоновані ЮНКТАД	
	Креативні індустрії (КІ)	Креативна економіка (КЕ)
Назва явища	Креативні індустрії (КІ)	Креативна економіка (КЕ)
Клас явищ	є циклами створення, виробництва та розподілу товарів і послуг, які використовують креативність та інтелектуальний капітал як основні ресурси;	це концепція, що розвивається, заснована на творчих активах, які потенційно можуть сприяти економічному зростанню та розвитку;
Потенціал використання	являють собою набір діяльності, заснованої на знаннях, зосередженої на мистецтві, але не обмежуючись нею, що потенційно може приносити прибуток від торгівлі та прав інтелектуальної власності;	може сприяти отриманню доходу, створенню робочих місць і доходам від експорту, одночасно сприяючи соціальній інтеграції, культурному розмаїттю та людському розвитку
Характеристика складових явища	містять у собі матеріальні продукти та нематеріальні інтелектуальні або мистецькі послуги з творчим змістом, економічною цінністю та ринковими цілями	охоплює економічні, культурні та соціальні аспекти, технології, інтелектуальна власність і цілі туризму, які взаємодіють між собою
Типологізація в економічному вимірі	перебувають на роздоріжжі між ремісництвом, послугами та промисловістю	набір економічних видів діяльності, заснованих на знаннях, з виміром розвитку та наскрізними зв'язками на макро- та мікрорівнях із загальною економікою
Результат використання явищ та взаємозв'язок між ними	створюють новий динамічний сектор світової торгівлі	можливий варіант розвитку, який потребує інноваційних, міждисциплінарних політичних заходів і міжміністерських дій; в основі КЕ лежать КІ

Джерело: [120]. Доповнено авторкою.

Креативну економіку можна визначити як сукупність видів економічної діяльності, заснованих на знаннях, творчості, інтелекті, технологіях та інноваціях, які мають високий потенціал прибутковості та створення робочих місць. Вона перебуває на перетині економіки (сприяє росту ВВП), інновацій (стимулює зростання та конкуренцію у традиційній економічній діяльності), суспільної цінності (стимулює формування знань і талантів) та сталості (спирається на вклад творчості та інтелектуальний капітал) [112].

Збалансоване актуальне співвідношення КІ і КЕ можна зобразити у вигляді кіл, де КІ представлені галузями (реклама та маркетинг; архітектура; ремесла; дизайн; кіно; телебачення, відео, радіо та фотографія; ІТ, програмне забезпечення та комп'ютерні послуги; видавнича справа; музеї, галереї та бібліотеки; музика, виконавське та образотворче мистецтво; дослідження та розробки), які входять до КЕ, що доповнена інжинірингом, модою, освітою, виробництвом креативної продукції (у широкому сенсі), сервісом і туризмом. Очевидно, що КЕ представлено частиною економіки як такої (додаток Б.1).

При цьому із напрямом туризму не все так однозначно, адже часто на певні локації приїжджають саме з метою відвідин конкретних мистецьких подій, які належать до КІ. Яскравим прикладом такого культурного туризму є щорічний фестиваль Гластонбері у британському графстві Сомерсет. Щороку захід приймає майже 200 000 гостей [76]. Цей фестиваль об'єднує діячів сучасних мистецтв і відомих музичних виконавців. У 2024 році його хедлайнерами стали співачки Dua Lipa та SZA, а також гурт «Coldplay», який очолив програму в'яте [54]. Туризм має багато вимірів, зокрема через участь у мистецьких подіях, що ілюструє специфічну типологію туризму, що поєднує культурні і туристичні аспекти. Водночас це створює виклик для сприйняття туризму в контексті КЕ. Таким чином, виникає певна поняттєва колізія, коли туризм необхідно типологізувати як напрям КІ.

На сьогодні найбільш поширений підхід, коли креативні індустрії визначають складовою, яка впливає на формування КЕ. Варто зазначити, що не кожна робота в креативних індустріях є за сутністю творчою. І навпаки: багато

робочих місць, що не входять до визначеного переліку КІ, характеризуються високим ступенем креативності. У зв'язку з цим науковці з Індонезії та дослідники Коледжу мистецтва та дизайну Отісу (штат Каліфорнія) трактують креативну економіку як економіку, що охоплює всі види креативної діяльності в креативних індустріях, а також у креативних професіях [96].

Таким чином, можна стверджувати, що КЕ охоплює:

- працівників креативних професій, які працюють у креативних індустріях;
- працівників креативних професій, які працюють у будь-якій іншій галузі;
- фахівців, які не здійснюють творчу діяльність, але працюють у креативних індустріях.

В Україні поняття «Креативні індустрії» є визначеним у Законі України «Про культуру» так: «види економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження, а їх продукти і послуги є результатом індивідуальної творчості» [28]. Основні види економічної діяльності, які належать до КІ визначені розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій» [29]. До них входять 34 види економічної діяльності: виробництво ювелірних і подібних виробів; виробництво біжутерії та подібних виробів; виробництво музичних інструментів; видання книг; видання газет; видання журналів і періодичних видань; інші види видавничої діяльності; видання комп'ютерних ігор; видання іншого програмного забезпечення; виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм; компонування кіно- та відеофільмів, телевізійних програм; розповсюдження кіно- та відеофільмів, телевізійних програм; демонстрація кінофільмів; видання звукозаписів; діяльність у сфері радіомовлення; діяльність у сфері телевізійного мовлення; комп'ютерне програмування; консультування з питань інформатизації; діяльність інформаційних агентств; діяльність у сфері зв'язків із громадськістю; діяльність у сфері архітектури; дослідження і експериментальні розробки у сфері суспільних і гуманітарних наук; рекламні агентства; посередництво в

розміщенні реклами в засобах масової інформації; спеціалізована діяльність із дизайну; діяльність у сфері фотографії; надання послуг з перекладу; освіта у сфері культури; театральна та концертна діяльність; діяльність щодо підтримання театральних і концертних заходів; індивідуальна мистецька діяльність; функціонування театральних і концертних залів; функціонування бібліотек і архівів; функціонування музеїв [29].

Згідно з Експортною стратегією України на 2017–2021 роки, сектор КІ представлений так: легка промисловість; послуги індустрії моди та дизайну (графічний, промисловий та дизайн інтер'єру); аудіовізуальні послуги: кінематограф, телебачення, радіомовлення, кіноіндустрія, видавничі та інші виконавські і візуальні мистецтва; образотворче і сценічне мистецтво; традиційна культура: творчі ремесла, декоративно-прикладне мистецтво, фестивалі; пам'ятки культурної спадщини: бібліотеки, пам'ятки археології, музеї та виставки [31].

Важливо зазначити, що попри залучення КЕ та КІ до державної політики в економічній галузі, коло зацікавлених сторін у реалізації такої діяльності значно ширше. Це стейкхолдери з громадських і міжнародних організацій, митці, місцеве самоврядування, бізнес, академічна спільнота, а також власне громадяни, які навіть опосередковано (наприклад, під час перебування за кордоном) стають амбасадорами своєї держави, діями так званої громадянської дипломатії.

Рис. 2.1. Основні стейкхолдери КЕ

Джерело: [15].

Отже, наразі не існує єдиного універсального визначення КІ, утім наявні численні інтерпретації, осмисливши які можна зрозуміти сутність цього явища. КІ набирали стрімкого розвитку, формуючи основу більш широкого концепту КЕ. Іншими словами, КІ – це творча діяльність, яке приносить гроші. Процес, коли креативність трансформується у підприємництво. Своєрідним викликом є типологія розмежування КІ та КЕ, які сутнісно мають тенденцію до злиття. Це питання потребує подальшого академічного переосмислення й опрацювання.

2.2. Світовий досвід креативного післявоєнного відновлення

У світі існує багато випадків залучення творчих ініціатив до післявоєнного відновлення. Вони охоплюють як КІ, так і КЕ. Загалом варто зазначити, що і в академічній, і в практичній площині ці поняття часто синонімізовані, а принагідно до застосування в політиці й погонів. У таких обставинах з метою певної змістовної універсалізації предмету дискусії пропонуємо використовувати термін креативне післявоєнне відновлення.

Неочікувано успішним феноменом можна назвати інструменталізацію фотомистецтва в РМ та, зокрема, у ПВ. Так, премія «Global Peace Photo Award» [77] відзначає митців з усього світу, чиї світлини відображають діяльність, спрямовану на досягнення миру. Нагороду отримують ті фотографії, які найбільш вдало транслиують ідею про те, що майбутнє людства полягає в мирному співіснуванні. Такі фотографії викликають рефлексії як у суспільствах, що перебувають у війні, так і у глядачів на стадії повернення до мирного життя. Таким чином КІ через фотографію сприяють фіксуванню індивідуальних і колективних переживань, пов'язаних із болючими подіями.

Примітною також є діяльність хабу Imageandpeace.com, представники якого досліджують зв'язок між візуальною культурою та миром. Це платформа для обміну ідеями, думками та зображеннями щодо подвійного питання: як можна візуалізувати мир і як візуальні образи можуть сприяти миру [80].

Після геноциду в Руанді 1994 року музика стала важливим інструментом для підтримки процесу примирення та відновлення країни. Музичні проєкти допомогли постраждалим відновити емоційний стан і сприяли соціальній інтеграції. Організовані концерти та музичні фестивалі стали платформою для вираження болю та надії, а також стимулювали процеси загоєння через спільне переживання. Окрім цього, музика була використана для збереження культурної спадщини та підвищення обізнаності про важливість миру. У 2012 році колишній популярний руандійський гурт *Orchestre Impala* відновив свою діяльність в новому вигляді, ставши знову важливою частиною місцевої музичної сцени. Хоча на перший погляд це може здаватися звичайним випадком повернення популярних гуртів, у контексті Руанди, що пережила геноцид, культурне відродження такого масштабу заслуговує на особливу увагу через чутливість національної культурної сцени [116].

Найбільш збалансований підхід миробудівництва називають так званим гібридним. Він відображає синтез місцевих практик і глобальних норм, причому трансформаційна РМ зосереджена на усуненні основних причин конфлікту та сприянні глибоким суспільним змінам. Такий підхід можливо вдало реалізувати за використання КІ. Яскравий приклад цього демонструє кейс Боснії і Герцеговини. Так, у Загальній рамковій угоді про мир у Боснії і Герцеговині, відомій як Дейтонська угода 1995 року, культурна спадщина вперше розглядалася як невід'ємна частина встановлення миру та ПВ, як було чітко зазначено в окремому додатку до Угоди щодо інтеграції спадщини [113]. Це допомагає людям ототожнювати себе з батьківщиною, а реконструкція будівель із високою символічною впізнаваністю в певному історичному міському пейзажі є важливою для встановлення зв'язку між навколишнім середовищем і переконаннями громади чи окремої людини.

Деякі приклади РМ на основі мистецтва після боснійської війни (1992-1995) описують різноманіття мистецьких форм самовираження та їх призначення в розбудові миру. Розглянемо їх детальніше.

1. Музичний центр Pavarotti у розділеному місті Мостар було створено для досягнення 2 основних цілей: створити освітньо-творчі проєкти/майстерні для дітей та молоді Мостара [92] та околиць, незалежно від їхньої національності чи релігії, як свого роду додатковий навчання молоді за допомогою нових методів, використовуючи музику та мистецтво в цілому як найбільш ефективний і прийнятний спосіб охопити всі сфери громади та створити безпечне середовище та дружню атмосферу для дітей та молоді під керівництвом професіоналів; запровадити клінічну музичну терапію як новий підхід до травмованих дітей та молоді в БіГ, особливо в районі Мостара, сприяє взаємодії між хорватами та мусульманами через музичні обміни.

2. Іншим прикладом підходу до зміцнення миру через мистецтво є архітектурний проєкт перебудови Мостарського мосту. Після руйнування культового Старого мосту Мостара (Старого мосту) під час війни, міст був реконструйований за міжнародної підтримки та знову відкритий у 2004 році. Він також став потужним символом примирення та людської солідарності.

Мостарський міст – це перебудований османський міст 16 століття в місті Мостар у Боснії та Герцеговині. Він перетинає річку Неретва і з'єднує дві частини міста. Старий міст не просто забезпечував перехід через річку, це був «міст дружби», який з'єднував різноманітних жителів міста – боснійців, хорватів, сербів, мусульман, євреїв і православних християн.

На спільне звернення ЮНЕСКО, Світового банку та влади Мостара відгукнулися п'ять країн-донорів – Хорватія, Франція, Італія, Нідерланди та Туреччина – а також Банк розвитку Ради Європи. У той час як Світовий банк займався фінансовою організацією та виплатою коштів місту Мостар, ЮНЕСКО відповідала головним чином за технічну та наукову координацію [91]. Проєкт допоміг зміцнити міст як символ стійкості та оновлення Мостара. Він став туристичною визначною пам'яткою та місцем для діалогу, хоча напруженість між етнічними групами все ще впливає на місцеві відносини. Мистецькі проєкти навколо мосту дозволили створити спільний культурний простір (Додаток В.1.).

3. Концепція та стратегія проєкту Ars Aevi були сформульовані влітку 1992 року, під час перших місяців облоги Сараєво. Того ж року міністерства культури та уряди міста Сараєво та держави Боснія та Герцеговина прийняли Ars Aevi як довгостроковий культурний проєкт надзвичайної важливості. Він був представлений 30 жовтня 2023 року під гаслом «Бачення стає реальністю» в мерії Сараєва (Vijećnica) [48]. Це стало кульмінацією роботи, розпочатої в 1999 році під патронатом ЮНЕСКО та за фінансової підтримки уряду Італії. ЮНЕСКО провела реконструкцію та адаптацію тимчасового виставкового простору площею 1500 м² для демонстрації та захисту колекції Ars Aevi в олімпійських залах Центру Скендерія в Сараєво, а потім у Ратуші (Vijećnica).

З вищезгаданих випадків загальну роль креативності у післявоєнній відбудові Боснії та Герцеговини можна розділити на такі категорії:

- соціально-культурна інтеграція через заходи із залучення розділених громад;
- збереження культурної спадщини: залучення регіонального та міжнародного рівнів взаємодії;
- туризм та економічні вигоди: сприяння привабливості міжнародного туризму, що має позитивний вплив на економічне відновлення Боснії;
- пропрацювання завданих війною психологічних травм за допомогою символів, які відображають глибокі соціальні й політичні суперечності.

KI надзвичайно галузево різноманітні. Сьогодні національні кулінарні традиції можна розглядати як елемент публічної та культурної дипломатії та формування міжнародного іміджу країни. Кулінарні традиції кожного народу – це більше, ніж просто страви. Це величезний етнокультурний пласт, коріння якого сягає неймовірної глибини, до тих витоків, де разом з піснями та обрядами, особливостями традиційного одягу формувався генетичний код нації. Цілком логічно і закономірно, що кулінарні шедеври, які стали, по суті, візитівками націй, входять до списків нематеріальної культурної спадщини окремих країн і світу.

Натхненна успіхом Таїланду та інших кампаній гастродипломатії в регіоні, Південна Корея офіційно оголосила про Глобальну кампанію «Хансік» (з корейської мови «корейська кухня, їжа») на виставці «Korean Food Expo» 2008 року з метою просування корейської кухні як провідної етнічної кухні у світі до 2017 року [65]. Таким чином, гастрономічна дипломатія може бути використана у зовнішній політиці держави як для захисту культурної спадщини, так і з метою покращення міжнародного іміджу.

Іншим перспективним напрямом креативного післявоєнного відновлення є туризм. Примітно те, що для цієї сфери позитивний результат миротворчості не є обов'язковою умовою. Так, збройний конфлікт в Ізраїлі триває понад 70 років, але це не завадило розвитку туризму в країні. Унікальність цього кейсу полягає в адаптації до реалій і потреб суспільства, що дозволило містам, таким як Єрусалим, Тель-Авів, Назарет, Вифлеєм і Хайфа, а також курортам Мертвого моря, щорічно приваблювати великий потік туристів. До пандемії COVID-19 туристична галузь забезпечувала 6,2% державних надходжень і 6% робочих місць, зокрема завдяки паломництву та медичному туризму [103].

Іншим красномовним прикладом успішного розвитку туризму став Єгипет. Це одна з найпопулярніших курортних країн світу зі щорічним туристичним потоком понад 10 мільйонів осіб, хоча менше 50 років тому, а саме в 1960-1980 роках, тут також велися активні бойові дії. Внесок туристичного сектору в національну економіку Єгипту становить близько 12%. Унікальність цього досвіду полягає в тому, що туристи відвідують країну не з метою ознайомлення з військовими пам'ятками чи наслідками збройних конфліктів, а для того, щоб дослідити виняткові природні ландшафти, багатий історико-культурний спадок та різноманіття підводного світу.

Отже, світовий досвід використання КІ у розбудові миру невичерпний. Він охоплює як соціально-культурні заходи, так і кейси з практичної відбудови локацій. Використання КІ у післявоєнному відновленні нерозривно пов'язано із зовнішньополітичною діяльністю, зокрема публічною та культурною дипломатією. Ці явища спрямовані на формування певної суспільної думки

закордонних аудиторій для просування національних інтересів і реалізації зовнішньополітичних цілей. Використання культурних надбань у якості інструментів комунікації із закордонною аудиторією вже є усталеною й доволі ефективною практикою у сфері публічної дипломатії.

2.3. Сучасні тенденції креативної економіки: перспективи для післявоєнного відновлення

КЕ є однією з найбільш динамічних галузей економіки. У 2019 році на 74-й сесії Генеральної Асамблеї ООН *2021 рік було проголошено Міжнародним роком креативної економіки для сталого розвитку*. У пропозиції визнається необхідність сприяти сталому та інклюзивному економічному зростанню, стимулювати інновації та надавати можливості, вигоди і розширення прав і можливостей для всіх, а також поважати всі права людини. У ній також визначено постійну потребу в підтримці країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою в диверсифікації виробництва та експорту, в тому числі в нових сферах сталого зростання, включно з КІ [81].

Як було зазначено вище, КІ належать до більш широкого поняття КЕ. У контексті ПВ доцільно розглянути ті аспекти КЕ, які є найбільш актуальними на сьогодні. Одним із таких трендів можна назвати *цифровізацію*. Експерти зауважують, що диджиталізація трансформує КЕ. Штучний інтелект є ключовим фактором цих змін, що сприяє створенню, розповсюдженню та споживанню контенту. Він генерує сценарії, фільми, новини, музику, зображення, підписи, анімацію та контент віртуальної реальності, покращуючи при цьому робочі процеси постпродакшну та аналізуючи дані користувачів [121]. Безперервний доступ до контенту (інформації в онлайн-режимі) підвищує потенціал продажу креативної продукції: у цифровому середовищі люди можуть одночасно переглядати контент, коментувати його в соціальних мережах і здійснювати покупки. Таким чином, вони стають миттєвими споживачами креативного продукту.

Незважаючи на глобальні кризи останніх років, країни та регіони по всьому світу пришвидшили зусилля з цифровізації. Це відображено в Огляді електронного урядування Організації Об'єднаних Націй за 2024 рік, що був опублікований 17 вересня 2024 року і підкреслює важливість цифрової трансформації для досягнення сталого розвитку [118]. Цьогорічне видання Огляду представляє Данію, Естонію та Сінгапур як лідерів рейтингу цифрового урядування 2024 року серед 193 держав-членів ООН, які набрали найвищі бали за обсягом та якістю онлайн-послуг, станом телекомунікаційної інфраструктури та людським потенціалом [118].

Диджиталізація є нагальною темою політики не лише у світовому масштабі, а й на міжнародному (регіональному) рівні. ЄС запровадив програму «Цифрова Європа» [44], що має на меті підтримку впровадження цифрових технологій у бізнес-середовищі, серед громадян і державних установ. Ідея програми виникла внаслідок пандемії COVID-19, яка змусила більшість компаній перейти до цифрових процесів.

Основні цілі програми: підтримка впровадження цифрових інновацій та технологій; забезпечення доступу до цифрової інфраструктури та послуг; підвищення конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу на цифровому ринку; сприяння розвитку цифрового бізнесу та стратегій; покращення кібербезпеки для малих і середніх підприємств за допомогою співпраці з навчальними закладами, державними структурами та кластерами.

Цифрові технології та інфраструктура мають вирішальне значення в повсякденному житті та бізнесі. Програма «Цифрова Європа» забезпечить фінансування ключових проєктів у п'яти пріоритетних сферах: суперкомп'ютери, штучний інтелект, кібербезпека, розвиток передових цифрових навичок та впровадження цифрових технологій у економіку і суспільство. Загальний бюджет програми становить 7,5 мільярдів євро, які будуть спрямовані на прискорення економічного відновлення та сприяння цифровій трансформації європейської економіки та суспільства, з особливим акцентом на малі та середні підприємства, а також на кінцевих

користувачів [44]. Дослідження показують, що у сфері цифрового урядування досягнуто значних результатів завдяки інвестиціям у надійну інфраструктуру та передові технології, такі як штучний інтелект, хмарні обчислення та широкосмуговий зв'язок. Ці інвестиції сприяють покращенню цифрових послуг та забезпеченню ефективного управління.

Іншою тенденцією КІ можна назвати *екологічність*. Це зумовлено низкою факторів та, зокрема, пов'язано із бурхливим розвитком цього тренду у сфері захисту культурної спадщини, який знайшов вираження у превентивній консервації. Вона передбачає профілактичні заходи, щоб забезпечити відповідний клімат в приміщеннях, забезпечити юридичний захист та запобігти негативним наслідкам і руйнуванню. Так, У 1980-х роках в Італії була започаткована ініціатива, спрямована на захист об'єктів культурної спадщини від можливих небезпек. Ці небезпеки містять, зокрема, статичні фактори (землетруси та лавини), фактори зміни середовища (забруднення атмосферного повітря), антропогенні небезпеки (туризм і крадіжки). Окрім переліченого вище, у Європі поступово скорочувався транспортний рух і були визначені пішохідні зони, з метою зменшення викидів у повітря шкідливих речовин в історичних центрах старих міст, що створює загрози для цінних об'єктів. Зараз ця превентивна консервація спирається на інноваційні попереджувальні програми, стандартизовану документацію щодо оцінки ступеня збереження пам'яток культури [8].

Інклюзивність та екологічна стійкість стають наріжним каменем КЕ. Яскравим прикладом стало скорочення гуртом Coldplay викидів діоксиду вуглецю під час свого нещодавнього світового туру на 50%, що демонструє зусилля зі зменшення впливу масштабних заходів на довкілля. Уряди інтегрують інклюзивність та екологічну стійкість у політику, спрямовану на розвиток КЕ. Дванадцять із 36 досліджених ЮНКТАД країн мають конкретні ініціативи для КІ, а ще дванадцять просувають сталі бізнес-практики, зокрема сталий дизайн, енергоефективність, практики циркулярної економіки та розширення участі жінок, молоді та вразливих груп населення [121].

Відповідно до Програми до 2030 року для сталого розвитку [111], запропонованою ООН у 2015 році, такий розвиток має забезпечувати збалансованість між соціальною, економічною та екологічною стійкістю. Варто зазначити, що більшість із зазначених у документі цілей прямо сприяють прогресу на шляху до більш екологічного майбутнього: міцне здоров'я, чиста вода та належні санітарні умови, відновлювана енергія, відповідальне споживання, боротьба зі зміною клімату, збереження морських екосистем, збереження екосистем суходолу.

Автентичність є ще однією тенденцією КІ. У цьому контексті часто апелюють до культурної спадщини держави чи регіону. Відповідно до статті 1 Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 року, до культурної спадщини належать:

- пам'ятки (твори архітектури, монументальної скульптури й живопису, елементи та структури археологічного характеру, написи, печери та групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки);
- ансамблі (групи ізольованих чи об'єднаних будівель, архітектура, єдність чи зв'язок з пейзажем яких є видатною універсальною цінністю з точки зору історії, мистецтва чи науки);
- визначні місця (твори людини або спільні витвори людини й природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця, що є універсальною цінністю з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології) [14].

Згідно із законом України «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.), *культурна спадщина* розуміється як сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини, які є дотичними до описаних вище категорій. Об'єкт культурної спадщини – визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу

цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність [30]. У рамках дослідження використання культурної спадщини в зовнішній політиці України важливо розглянути сутність культурної спадщини в широкому європейському регіональному контексті.

Згідно з Резолюцією Парламентської Асамблеї Ради Європи від 2019 року №2269, саме Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства сприяє ширшому розумінню культурної спадщини та її зв'язку з громадами та суспільством [107]. Культурна спадщина, наприклад, відіграє важливу роль у політиці сприяння сталого розвитку.

Підхід до реалізації цього напрямку зовнішньої політики України набув системності та сталості лише після оприлюднення «Стратегії публічної дипломатії МЗС України» на 2021–2025 роки [38]. Відповідно до зазначеного документу, частиною вітчизняної публічної дипломатії є її культурний напрям, який має на меті просування української культурної спадщини. Цей вектор став пріоритетним у зв'язку з потребою розширити знання про Україну у світі та покращити її міжнародний імідж.

Екологічність і автентичність як тенденції KE добре можуть поєднатися, наприклад, у сфері туризму. Його переважно типологізують як окремий вид економічної діяльності поряд із KI, хоча, змістовно, як ми з'ясували це в п. 2.1., ці поняття близькі. Водночас з точки зору перспектив ПВ розподіл між KI та KE в осмисленні через призму ВК видається непереконливим і навіть зайвим. За таких обставин про туризм, як і будь-які інші креативні напрями діяльності доречно говорити в загальному сенсі тяжіння до творчості, не акцентуючи увагу на розмежуванні KI та KE.

В Україні може успішно реалізовуватися поєднання всіх зазначених тенденцій KE. Наприклад, сферу туризму ілюструє музей просто неба в Пирогові [25]. У теплу пору на території музею працює «Творча майстерня», де можливо відвідати заплановані майстер-класи з традиційних українських ремесел (автентичність), на вебсайті музею діють інтерактивні онлайн-виставки

(цифровізація), сам музей розташований у Києві серед зелених дібров прадавнього Голосіївського лісу (екологічність).

Підсумовуючи, зазначимо, що до сучасних тенденцій КІ можна віднести цифровізацію, екологічність, автентичність. Ці тренди позитивно резонують із вимірами післявоєнного відновлення, зокрема економічним, технологічним, соціальним, культурним, власне екологічним. На прикладі туризму можна зробити висновок, що зазначені тенденції можуть застосовуватися не лише до КІ, а й до тих видів економічної діяльності, що відносять до більш широкого поняття КЕ. При цьому в контексті післявоєнного відновлення доцільно ототожнювати КІ та КЕ, не надаючи великого значення розрізненню цих понять.

2.4. Креативні індустрії та європейська інтеграція

Останнім часом спостерігається значна активізація розвитку сектору КІ у Європі. Наприклад, ще у 2014 році за ініціативою ЄС була розпочата спеціальна програма під назвою «Креативна Європа»: 1,8 трильйона євро інвестицій були спрямовані на розвиток культурної та креативної індустрії Європи. В цій програмі є «Гарантійний фонд культурного та креативного секторів», заснований IEF – Європейським інвестиційним фондом – з метою покращення позицій підприємців в креативному секторі. За даним планом на найближчі десятиліття створюються певні стосунки між державою та приватними підприємствами, які гарантують страхування фінансових установ для стимулювання їх інвестицій в малий та середній бізнес у сфері КЕ.

У країнах ЄС та Об'єднаному Королівстві існує багато організацій, що складають величезну частку світового креативного ринку. Наприклад, Європейський альянс культурних і креативних індустрій (ECCIA) складається з шести європейських компаній даної сфери (Altagamma в Італії, Circulo Fortuny в Іспанії, Comité Colbert у Франції, Gustaf III Kommitté у Швеції, Meisterkreis у Німеччині та Walpole у Великій Британії), що

представляють понад 600 креативних брендів та установ [7]. За рахунок креативної індустрії ЄС у світі забезпечується понад 30 мільйонів робочих місць [26].

За даними Європейської Комісії, екосистема ККІ становить приблизно 3,95% доданої вартості ЄС і надає роботу приблизно 8 мільйонам людей, у тому числі близько 1,2 мільйона компаній, понад 99,9% з яких є малими та середніми підприємствами (МСП) [63].

11 травня 2021 року Комісія оновила Промислову стратегію ЄС [67], щоб гарантувати, що її промислові амбіції повністю враховують нові обставини після кризи COVID-19 і допомагають здійснити перехід до більш стійкої, цифрової, стійкої та глобально конкурентоспроможної економіки.

Наразі політика розвитку креативних індустрій ЄС значною мірою окреслена головною програмою Європейської Комісії «Креативна Європа» – це рамкова програма Європейської Комісії, спрямована на підтримку та посилення конкурентоспроможності європейського культурного, креативного та аудіовізуального секторів, а також збереження, розвиток та просування культурного та мовного розмаїття країн Європи. Мета програми «Креативна Європа»: захист, розвиток та промоція європейського культурного та мовного розмаїття, а також спадщини; підвищення конкурентоспроможності та економічного потенціалу секторів культурних і креативних індустрій (далі – ККІ), зокрема аудіовізуального [36].

Програма є основним інструментом фінансування культурної сфери [6]. З 2014 до 2020 року на підтримку європейських проєктів програмою ЄС «Креативна Європа» було виділено 1,46 мільярди євро. В новій програмі на 2021-2027 роки її загальний бюджет складає вже 2,44 млрд євро [9].

«Креативна Європа» на 2021–2027 роки реалізується за трьома напрямками – «Культура», «Медіа», «Міжсекторальна співпраця» [32]. Підпрограма «Культура» (33% бюджету) спрямована на просування культурного та креативного секторів. Введено спеціальну схему мобільності для митців і професіоналів, а також нові конкурси для підтримки потреб у таких секторах,

як музика, література, архітектура, культурна спадщина, дизайн, мода та культурний туризм [57]. Підпрограма «Медіа» (58% бюджету) зосереджена на підтримці співпраці в аудіовізуальному секторі для розширення бізнесу та поширення європейського контенту на міжнародному рівні [58]. Підпрограма «Міжсекторальна співпраця» (9% бюджету) – сприяння співпраці між різними культурними та креативними секторами, а також охоплення напрямку новинних ЗМІ [56].

З метою реалізації Угоди та координації залучення до Програми українських учасників в Україні діє Національне бюро «Креативної Європи» [16], яке розвиває Програму на національному рівні, сприяє обміну інформацією та пошуку партнерів, надає консультативну підтримку заявникам, співпрацює з національними бюро «Креативної Європи» інших країн.

17 червня 2024 року Генеральний директорат Європейської Комісії з питань комунікаційних мереж, контенту та технологій офіційно поінформував Міністерство культури та інформаційної політики України про згоду Європейської Комісії на повноправну участь України у всіх заходах Програми ЄС «Креативна Європа» (2021-2027), включно з напрямом «Медіа». Загалом рішення стало наслідком позитивної оцінки Європейською Комісією прогресу України в наблизненні національного законодавства з питань аудіовізуальної галузі до вимог Директиви про аудіовізуальні медіа послуги ЄС. Відповідальним за реалізацію програми від імені Європейської Комісії є Виконавче агентство з питань освіти та культури ЄС [68].

Як зазначено в Промисловій стратегії ЄС [67], екосистема культури та творчості є важливою частиною європейської економіки [63]. Відповідно до доручення Європейської Ради в квітні 2020 року служби Комісії провели попередню оцінку ліквідності та інвестиційних потреб ЄС-27 для подолання кризи COVID-19. Під час цієї підготовчої роботи для інформування про План відновлення служби Комісії попередньо визначили 14 промислових екосистем [66]: аерокосмічна промисловість і оборона, агропродовольча промисловість, будівництво, креативні і/та культурні індустрії (далі - ККІ), цифрові технології,

електроніка, енергоємні галузі, відновлювані джерела енергії, здоров'я, мобільність – транспорт – автомобільна промисловість, близькість, соціальна економіка та цивільна безпека, роздрібна торгівля, текстиль і туризм.

Екосистема ККІ є важливою частиною європейської економіки, адже охоплює широкий спектр підгалузей. Зокрема, вона містить архітектуру, архіви, бібліотеки та музеї, художні ремесла, аудіовізуальні засоби (також кіно, телебачення, відеоігри та мультимедіа), матеріальну та нематеріальну культурну спадщину, дизайн (також дизайн одягу), фестивалі, музику, літературу, виконавське мистецтво (також театр і танець), книги та видавництво, радіо та образотворче мистецтво. Річний звіт про єдиний ринок за 2021 рік детально описує всі 14 промислових екосистем [46]. Не варто недооцінювати міжгалузевий вплив екосистеми. Наприклад, ККІ відіграють важливу роль у стимулюванні інновацій та креативності в інших галузях. Крім того, соціальний вимір ККІ є не менш актуальним: вони можуть мати вирішальне значення для стимулювання стійких змін у громадах і досягнення Зеленої угоди ЄС на місцевому рівні [63].

Окремо варто зазначити можливості міжрегіонального європейського співробітництва в рамках програми Interreg Europe, що надає безмежні можливості для встановлення партнерських зв'язків і обміну передовими практиками між європейськими регіонами в 36 країнах – державах-членах ЄС, а також Албанією, Боснією і Герцеговиною, Молдовою, Чорногорією, Північною Македонією, Норвегією, Сербією, Швейцарією та Україною [82]. Окрім можливості реалізації проєктів з фіксованою кількістю партнерів з різних регіонів, які обмінюються та передають досвід щодо регіонального розвитку, програма Interreg Europe надає платформу вивчення політик регіонального розвитку, де представлено досвід найкращих європейських практик у різноманітних галузях.

Наприклад, Муніципалітет Флоренції запустив Officina Creativa у партнерстві з Artex – Центром художніх і традиційних ремесел у Тоскані та іншими місцевими зацікавленими сторонами [94]. Officina Creativa – це

багатофункціональний і багатогалузевий простір, який діє як рушійна сила для місцевих – флорентійських і тосканських – італійських та міжнародних художніх ремесел, які розглядаються у постійному зв'язку з іншими традиційними та інноваційними «креативними галузями». *Officina Creativa* – це місце, де ремісники, дизайнери, студенти та всі, хто цікавиться світом ремесел, зустрічаються, працюють і навчаються разом, створюючи унікальну спільноту свого роду. З 2016 року було організовано багато локальних заходів для промоції ремісників, понад 80 курсів професійного навчання, організованих для майстрів, національні й міжнародні зустрічі та семінари, організовані наживо або онлайн, а також побудовано мережу міжнародних B2B-зв'язків з партнерами з КНР, США та Європи [94].

Люблінський кінофонд (LFF) був створений муніципалітетом Любліна у 2009 році з метою промоції міста за допомогою фільмів у рамках процесу подання заявки на звання культурної столиці Європи 2016 року. На той час однією з найважливіших проблем у контексті місцевого розвитку була недостатня впізнаваність міста Любліна. Метою LFF була промоція Любліна за допомогою міської реклами, а також покращення місцевої ідентичності серед мешканців за допомогою кіномистецтва. Довгостроковою метою було також збільшення туризму. Люблінський кінофонд підтримує виробництво фільмів, які представляють позитивний імідж Любліна і пов'язані з містом своєю темою, місцем зйомок та реалізацією. Ініціатива діє на конкурсній основі, дотичні послуги є безкоштовними [89].

Стратегія КІ для Австрії пропонує один з найбільш комплексних стратегічних підходів до розвитку КІ, який був використаний як зразок для інших регіонів-партнерів з проєкту *Interreg Europe*, Регіонального альянсу КІ (RCIA) [33] та інших [61]. Крім окремих галузевих проєктів, є приклади теоретичних підходів до додавання КІ у політичний порядок денний європейської держави. Стратегія розвитку КІ в Австрії є результатом спільного творчого процесу за участі 100 представників КІ з усіх федеральних земель Австрії, очолюваного Федеральним міністерством науки, досліджень та

економіки та проведеного за участі всіх зацікавлених сторін. Вона була розроблена у 2016 році і досі є чинною; вона містить 22 конкретних заходи, що охоплюють три основні напрями стратегічного підходу до розвитку КІ:

1. Підвищення конкурентоспроможності австрійських культурних і КІ як сектору економіки шляхом розвитку підприємницьких навичок, покращення умов, сприяння розвитку молодих талантів та підтримки інтернаціоналізації креативних підприємств.

2. Зміцнення інноваційного потенціалу австрійських культурних і КІ шляхом збільшення їхніх інноваційних ноу-хау, наприклад, щодо методів підтримки інноваційних процесів, а також покращення їхнього доступу до фінансування та венчурного капіталу.

3. Використання позитивного внеску культурних і КІ у трансформацію та підвищення конкурентоспроможності інших секторів, включно з державним управлінням, шляхом сприяння міжсекторальній співпраці з ККІ та підвищення обізнаності про їхній вплив, зважаючи на кількісні дані [62].

Розглядаючи локальний рівень у сенсі не регіонів держави, а міст, неможливо оминати увагою проєкт URBACT, метою якого є забезпечення співпраці та обмін ідеями між містами в рамках тематичних мереж, розвиваючи навички місцевих зацікавлених сторін у розробці та впровадженні інтегрованої політики, а також обмінюючись знаннями та кращими міськими практиками [122]. З 2002 року URBACT сприяє змінам по всій Європі. Програма «URBACT IV» на період 2021-2027 рр. спирається на надбання попередніх програм і надає містам ще більше можливостей для здійснення позитивних змін. Нинішня Програма інтегрує у свою діяльність наскрізні пріоритети ЄС у сфері цифрової, зеленої та гендерно рівної політики. Програма співфінансується Європейським фондом регіонального розвитку (ЄФРР) з бюджетом 79769000 євро, Інструментом допомоги країнам-кандидатам на вступ до ЄС з бюджетом 5000000 євро та Інструментом сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва з бюджетом 2 000 000 євро на період 2021-2027 років [122].

Таким чином, можна констатувати наявність потужного теоретичного та практичного бекграунду щодо місця КІ у політиці ЄС на всіх рівнях: міжрегіональному (загальноєвропейському), державному на основі національних політик членів ЄС, локальному на прикладі дипломатії міст і регіонів. Осмислення та використання досвіду інструменталізації КІ в політиках ЄС може сприяти пришвидшенню євроінтеграційних процесів в Україні.

РОЗДІЛ 3

КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ У ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

3.1. Креативні індустрії в публічній дипломатії України

Креативні індустрії широко інструменталізовані в зовнішній політиці України. Релевантних кейсів досить багато, тож ми намагатимемося зосередити увагу не на проєктах як таких, а на обставинах і процесах їх реалізації, що можуть слугувати корисним досвідом у майбутньому.

Серед окреслених у попередньому розділі тенденцій значний прорив було продемонстровано Україною в розвитку цифровізації. Красномовним прикладом є додаток «Дія» [5]. За 4 роки існування українці так звикли до цього застосунку, що наявність документів в електронному форматі тепер сприймається як буденне явище. Існують три основні елементи, які з'єднують державу з громадянином і забезпечують їх взаємодію на відстані: обмін інформацією між реєстрами, можливість ідентифікації громадян та рівний доступ до цифрових послуг [40]. У 2024 році рейтинг Online services Index, створений у межах міжнародного дослідження E-Government Development Index, що оцінює 193 країни світу та розробляється ООН, Україна посіла п'яте місце за рівнем розвитку цифрових державних послуг [10; 118].

У Стратегії публічної дипломатії України окремо виділено кулінарну дипломатію, серед засобів розвитку якої зазначено проведення інформаційних кампаній з метою популяризації української кухні та адвокацію внесення українських страв до нематеріальної спадщини ЮНЕСКО [38]. Під час війни складно просувати такі наративи про національну культуру, які були б цікаві великій кількості іноземних аудиторій, але українцям це вдається [99].

Серед кейсів взаємодії з культурною спадщиною в кулінарній дипломатії України прецедентом стало привернення уваги міжнародного співтовариства до українського борщу. Відомий український шеф-кухар Євген Клопотенко

створив громадську організацію «Інститут культури України» і відправив свою команду в «борщову експедицію», щоб зібрати сімейні рецепти з усієї країни. Паралельно він провів 12-етапну підготовчу роботу зі збору та затвердження документації [19]. 1 липня 2022 року на п'ятому позачерговому засіданні Міжурядового комітету з охорони нематеріальної культурної спадщини за зверненням Міністерства культури та інформаційної політики України до Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, що потребує негайної охорони, внесли елемент «Культура приготування українського борщу» [42].

7 вересня 2023 року ЮНЕСКО внесло 20 об'єктів культурної спадщини України до Міжнародного списку культурних цінностей, які перебувають під посиленням захистом. Наприкінці 2023 року Комітет ЮНЕСКО із захисту культурної спадщини у випадку збройного конфлікту затвердив рішення додати ще п'ять об'єктів культурної спадщини України до Міжнародного переліку культурних цінностей, які перебувають під тимчасовим посиленням захистом [43]. Ці дії демонструють не лише символічне висловлення солідарності з Україною, але й означають забезпечення міжнародної допомоги, можливість проведення кваліфікованої оцінки завданих культурним об'єктам збитків, професійне навчання із збереження культурних цінностей тощо [24].

Наслідування тренду екологічності яскраво ілюструє павільйон України на 29-тій Конференції ООН зі зміни клімату (COP29) (Додаток В.2.). Його основою став екологічний папір із насінням трав, на якому художниця Олександра Жумайлова створила масштабну інсталяцію площею понад 120 кв. м, що представляє 50 екологічних ініціатив від держави, бізнесу та громадськості України [21]. Серед таких проєктів: цифрове землеробство, відновлювальна енергетика, розмінування, інноваційні стартапи з переробки листя на папір, уловлювачі вуглецю, екологічна альтернатива пінопласту, мобільні принтери-заводи та інші рішення, які вже використовуються у США, Великій Британії та Японії.

Окрім наслідування цифровізації, автентичності, екологічності, набули популярності ініціативи з використанням KI, спрямовані на покращення

міжнародного іміджу України. Так, у 2018 році в результаті співпраці українського уряду з креативною агенцією Banda Agency побачила світ нова кампанія з національного брендингу Ukraine NOW (з англ. – «Україна зараз») [117], (Додаток Г.1). Проєкт став найбільш масштабною програмою з просування міжнародного іміджу України за роки незалежності. В основу бренду лягло уявлення про прогресивну та відкриту державу, за розвитком якої надзвичайно цікаво спостерігати в режимі реального часу. Основні кольори бренду – жовтий, синій, чорний. Елементи логотипу можуть вільно змінювати своє положення, форму, адаптуватися під формат носія. Піктограма виконує функцію «тематичного рубрикатора», тобто для використання логотипу можна створити інший дизайн піктограми. У бренда є фірмова гарнітура у вигляді шрифту Ermilov Bold, створеного спеціально для Ukraine NOW.

Також було створено експортний бренд України Trade with Ukraine та сайт Ukraine.ua [39], який разом із сторінками в соціальних мережах покликаний просувати привабливий міжнародний імідж та інвестиційний клімат України серед користувачів мережі. Окреслений кейс поєднав одразу декілька характеристик КІ: цифровізацію як тренд КІ, спрямованість на економічний розвиток держави, використання візуальних інструментів.

Подібний іміджевий проєкт був реалізований після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Banda Agency разом із Міністерством цифрової трансформації України та Офісом Президента започаткували масштабну внутрішню та міжнародну рекламну кампанію про українську сміливість [35] (Додаток Г.2). Ініціатива демонструє країну, де живуть сміливі люди, бізнеси та ідеї. Ця ініціатива закумулювала потужну підтримку України серед закордонних аудиторій. Так, білборди з фотографіями українців розмістили по всій Україні та в понад 15 країнах світу: Канаді, Польщі, Німеччині, Італії, Австрії, Великобританії, Іспанії, США й інших. Зайшовши на спеціально створений сайт, можна завантажити макети постерів, наліпок і мерчу, створеними креативною агенцією Banda Agency з метою поширення ідеї української хоробрості як цінності.

Згадана вище рекламна агенція Banda Agency пішла далі у творчих ініціативах і разом з Kyiv Type Foundry та 58 шрифтовими дизайнерами зі всього світу створили шрифт Unity Sans для відновлення українських бізнесів, які постраждали через війну. Його можна використовувати для нових меню, вивісок, сайтів, постерів та будь-якої вербальної комунікації [3].

Відповідно до звіту «Культура та креативні індустрії в Україні: стійкість, відновлення, інтеграція з ЄС» було запропоновано підсумки проєкту, який організувала Cultural Relations Platform у січні-квітні 2024 року за дорученням Генерального директорату з питань освіти, молоді, спорту та культури Європейської Комісії. У звіті подано інформацію, зібрану під час заходів проєкту, а також основні ідеї, які обговорювали представники провідних культурних інституцій та мереж України і ЄС, а також зацікавлені сторони з інших суміжних секторів у контексті співпраці між Україною та ЄС [18]. У звіті окреслено такі напрями, в яких КІ можуть сприяти післявоєнному розвитку України: соціальна згуртованість, регіональний розвиток, економічне зростання, навички стійкості і відновлення, інтеграція України з ЄС.

Отже, у контексті залучення КІ до зовнішньої політики України варто зазначити, що вони відповідають глобальним трендам КІ, про які було зазначено в підрозділі 2.3. До 2022 р. КІ були залучені до зовнішньої політики України переважно через призму публічної дипломатії з метою створення привабливого міжнародного іміджу та розвитку державного бренду.

3.2. Інструменталізація креативних індустрій у післявоєнному відновленні

На сьогодні існує декілька документів щодо візії розвитку України після війни. Так, План відновлення України заснований на 5 основних принципах: негайний початок і поступовий розвиток; нарощування справедливого добробуту; інтеграція в ЄС; відбудова кращого, ніж було, в національному та

регіональному масштабах; стимулювання приватних інвестицій [27]. Також запропоновано проекти та заходи в різноманітних галузях.

У межах Пропозицій Робочої групи «Культура та інформаційна політика» при Національній раді з відновлення України від наслідків війни до Плану відновлення України сфера КІ окремо виділена серед інших пріоритетів [17]. Основні виклики для КІ охоплюють розрив ланцюгів постачання, втрату робочих місць, проблеми з умовами роботи через повітряні тривоги та відсутність обладнання. Також спостерігається відтік кадрів, падіння якості освіти і можливий занедбаний розвиток КІ після завершення війни.

Серед зазначених у документі ключових можливостей вирішення цих проблем варто виділити самоорганізацію, запуск недержавних ініціатив, спрямованих на підтримку зайнятості у сфері, що підкреслює цінність залучення приватних стейкхолдерів до діяльності в КІ, зокрема, й з метою відновлення України. Значну увагу зацентовано на програмах міжнародної технічної допомоги ЄС та США в Україні (USAID, EUNIC, House of Europe, EU4Culture), що в умовах обмеженого фінансування галузі культури та КІ видається особливо актуальним.

Основні напрями Плану відновлення України щодо КІ можна подати узагальнено.

На коротко- і середньострокову перспективу:

1. Відновлення і збільшення фінансування Українського культурного фонду, просування культурного продукту для промоції України за кордоном (до кінця 2025 року).
2. Навчання представників КІ компетенцій роботи на міжнародному ринку (продажі на міжнародних онлайн-маркетплейсах, користування міжнародними платіжними системами, логістика між країнами, захист авторських прав тощо).
3. Комунікація та поширення ініціативи Spend with Ukraine, що заохочує іноземців купувати українські товари та послуги; заохочення українських брендів до реєстрації на спеціальній платформі.
4. Надання грантів на виготовлення музичних відеокліпів.

5. Підтримка креативних фахівців, які повернулися в Україну чи відновлюють діяльність після війни (на 2023-2025 рр., підтримано 20000 працівників у сфері КІ (їм компенсовано зарплати з розрахунку 10000 грн щомісяця протягом 6 місяців).

6. Грантова програма підтримки виробничої та експортної спроможності КІ (на 2023-2025 рр., кошти на закупівлю сировини та обладнання, логістику, відправку замовлень Україною та за кордон, релокацію, витрати на маркетинг, комунікації, діджитал, ІТ-підтримку).

7. Запуск Національного офісу розвитку КІ як основного провайдера державної підтримки для креативного бізнесу та інноваційного розвитку КІ (протягом 2023-2025 рр.).

8. Підтримка реалізації проєктів у сфері культури та КІ через УКФ (у 2023-2025 рр.) на грантових засадах.

9. Підтримка креативних хабів.

10. Підтримка кроссекторальних проєктів у сфері КІ: колаборації між різними секторами КІ (крафти+дизайн, дизайн+ІТ тощо); обмін досвідом між представниками різних секторів КІ; сталі платформи й майданчики кроссекторальної співпраці у сфері КІ.

11. Стимулювання відкриття офісів міжнародних компаній Apple, Spotify, YouTube в Україні для кращого просування і представлення українського креативного контенту на цих платформах.

На довгострокову перспективу (2026-2032 роки):

1. Запуск програми «Креативний рюкзак», у межах якої школярі подорожують Україною та знайомляться із сучасними креативними практиками та професіями (державне фінансування для поїздок школярів українськими містами і їх знайомства з креативним досвідом (екскурсії, воркшопи, тренінги VR/AR, 3D друк, кіношколи, моделювання одягу тощо).

2. Вдосконалення освіти у сфері КІ.

3. Підтримка розвитку КІ шляхом їх зниження податкового навантаження [4].

Можна резюмувати, що у стратегічному плануванні щодо відновлення України передбачено функціонування напрямів відновлення, де КІ можуть стати потужним інструментом, і навіть наявні пропозиції, присвячені не інструменталізації КІ в післявоєнному відновленні, а розвитку КІ як галузі економіки в цих складних умовах.

У відповідь на російську повномасштабну агресію проти України Європейська Комісія здійснила низку заходів, зокрема в Робочому плані «Креативної Європи» на 2023 і на 2024 роки, допомога Україні визначена наскрізним пріоритетом усіх проєктів Програми, тобто при конкурсному відборі перевага надається проєктам, де передбачена участь українських митців, або тим, які спрямовані на допомогу Україні.

Восени 2022 року було проведено Спеціальний конкурс «Підтримка українських переселенців та культурного і креативного секторів України» [34] із загальним бюджетом 5 млн. євро. Проєкти будуть імплементовані впродовж 2023-2025 рр., три відібрані переможці проєкти-консорціями за участі України надають субгранти для підтримки українських мистецьких проєктів.

Перший переможець – «ЗМІНА: ВІДНОВЛЕННЯ» від «ІЗОЛЯЦІЯ.Платформа культурних ініціатив» [132]. Мета проєкту – підтримати українських митців та культурні організації у створенні та демонстрації робіт в Україні та принаймні в 12 інших країнах-учасницях «Креативної Європи». Проєкт надасть 1,4 млн євро у вигляді субгрантів для підтримки мінімум 40 мистецьких проєктів, пов'язаних із темою відновлення, а також спрямованих на збільшення впізнаваності українських мистецьких робіт в Україні та за кордоном. Партнери консорціуму: мережа Trans Europe Halls (Швеція) та організацією Malý Berlín (Словаччина) [133].

Другий переможець – «Культура допомагає» від «Інша Освіта» [64]. Проєкт буде спрямований на допомогу громадянам України, особливо сім'ям з дітьми, переміщеним через війну, з інтеграцією в нові громади через культурну діяльність. Проєкт надаватиме субгранти для підтримки психічного здоров'я, організації онлайн- та офлайн-воркшопів та зустрічей для переміщених

працівників культури як в Україні, так і за кордоном, а також їх колег в інших країнах-учасницях «Креативної Європи». Проєкт має на меті підтримати понад 140 організацій та ініціатив; понад 200 працівників культури отримають фінансову допомогу для зміцнення психічного здоров'я [64]. Партнером консорціуму є MitOst e.V. (Німеччина).

Третій переможець – «Архітектори за спадщину в Україні: Відтворення ідентичності та пам'яті» [47]. Проєкт стосується питань оцінки, збереження та реставрації міської та архітектурної спадщини в Україні під час та після війни. Міждисциплінарні команди українських та європейських спеціалістів поділяться своїми знаннями та досвідом з метою формування компетенцій щодо захисту спадщини, відродження культурно значущих планів і проєктів та розширення можливостей місцевих громад. Долучено 11 учасників проєкту: Асоціація архітекторів Литви (головний координатор), Національна спілка архітекторів України, Урбаністична коаліція Ro3kvit, спілки архітекторів й митців Німеччини, Данії, Румунії, Італії, Естонії [123].

На думку авторки, під час підготовки стратегії повоєнного відновлення доцільно звернути увагу не лише на досвід інших країн, а й на наявні ресурси й практики, що були успішними під час збройного конфлікту на тилих територіях.

Із набуттям статусу кандидата в члени ЄС у червні 2022 року Україна отримала право брати участь у конкурсі «Європейська столиця культури», який проводиться щороку у рамках Програми «Креативна Європа» [36]. Починаючи з 2023 року українські міста можуть виборювати цей титул та, у разі перемоги, отримають можливість прискорення свого культурного, соціального та економічного розвитку, оновлення історичних центрів, реалізації креативних проєктів, приваблення туристів, тим самим роблячи внесок у формування європейської ідентичності України.

Для України на міжнародному (у випадку взаємодії з ЄС – регіональному) рівні сповненими викликами напрямками співпраці можна назвати євроінтеграцію, імплементацію глобальних цілей ООН, а також зусилля з

державного брендингу через публічну дипломатію. Розробляючи стратегії післявоєнного відновлення України, доцільно працювати не лише над новими пропозиціями, а й довкола тих напрямів, які активно розвивалися під час війни. Наприклад, навіть під час повномасштабного вторгнення в Україну набирає обертів створення індустріальних парків – територій, де учасники можуть займатися промисловим виробництвом, вести господарську та науково-дослідну діяльність. Важливо, що подібні ініціативи позитивно впливають не релокований бізнес. Так, засновник компанії UFuture, до складу якої входить індустріальний парк «Біла Церква», Василь Хмельницький зазначив: «В Україні має бути мінімум 100 індустріальних парків, половина з них державних» [1]. Цей індустріальний парк за період війни прийняв нових резидентів – релоковане підприємство з Харкова, німецьку, данську й американську компанії [1].

На локальному рівні розвиток міст і громад залишається сповненим креативності: тут наявний потенціал до створення тематичних хабів, офісів з проблематики міського туризму, розбудови соціальних служб.

Отже, на сьогодні існує низка стратегічних напрацювань щодо відновлення України після війни. У них наявні всі умови для інструменталізації креативності. У синтезі з наявною нормативно-правовою базою щодо КІ можна рекомендувати додавання КІ до майбутніх стратегічних документів щодо ПВ України. При цьому в контексті можна помітити цікавий взаємозв'язок: відновлення України через креативні індустрії як інструмент впровадження певних політик і розвиток КІ як таких, що само собою сприятиме ПВ.

Враховуючи тривалість війни в Україні, аналіз інструментів післявоєнного відновлення з точки зору фінального статусу-кво й можливих сценаріїв завершення війни видається неперспективним на противагу осмисленню *універсального інструменту*, який за будь-яких обставин здатний забезпечити розвиток держави після війни. Таким інструментом є КІ.

ПВ України може здійснюватися на всіх трьох рівнях і у всіх вимірах, запропонованих у п.1.3. При цьому використання КІ можна назвати не просто

можливим, а бажаним. Широка варіативність їхнього застосування дасть змогу покращити життя в Україні та привабливо показати це світові. У контексті європейської інтеграції України участь КІ у відновленні нашої держави стане лише бонусом, оскільки такий підхід суголосний із політикою ЄС.

Можна сказати, що під час війни наявні зусилля з відновлення України корелюють із тенденціями КІ (цифровізація, екологічність, автентичність), яким присвячено п. 2.3. КІ в післявоєнному відновленні можна використовувати і в зовнішній, і у внутрішній політиці. У зовнішньополітичній діяльності йдеться про потенціал розвитку міжнародного іміджу післявоєнної України. При цьому *КІ є універсальним інструментом*: їх можна застосовувати і з метою пошуку підтримки в закордонних партнерів з позиції держави, що все ще потребує допомоги, і з точки зору України як туристичного магніта чи провайдера економічного дива. На внутрішньополітичному векторі доцільного говорити про зусилля з відновлення економіки через створення продукції доданою вартістю та нових робочих місць, реабілітацію військових і постраждалих, реалізацію творчих проєктів будь-якого спрямування.

Окрім цього, видається необхідним створення загальнодержавної стратегії КІ за австрійським прикладом, що окреслено в п. 3.2. цього дослідження. До цього процесу доцільно залучити не лише представників державних установ, а й громадських діячів, митців, галузевих експертів. Зважаючи на практичну користь, різноманіття практик і політичну релевантність, у такому документі до цілей використання КІ можна сміливо додати ПВ. В Україні вже існують Комунікаційна стратегія МЗС [13], Стратегія публічної дипломатії МЗС [38], Стратегія зовнішньополітичної діяльності України [37], та комунікаційні стратегії щодо відносин з державами Африки [11] та Латинської Америки [12]. Зважаючи на попередній досвід, можна стверджувати, що наявність такого документу дасть змогу ефективно й послідовно здійснювати ПВ з використанням КІ.

ВИСНОВКИ

Вирішення конфліктів є відносно новою сферою досліджень, що охоплює різні теоретичні концепції. Окрім цього, цей термін можна сприймати для позначення процесу й наміру розв'язання конфлікту; завершення такої діяльності як результату; це актуально незалежно від того, чи ознайомлені учасники вирішення конфліктів із сутністю цього поняття. Серед усіх можливих підходів у вирішенні конфліктів трансформація конфлікту та позитивний мир є найбільш бажаними.

Сучасні теоретичні підходи до трактують післявоєнне відновлення як невід'ємну частину розбудови миру, яка з плином часу в результаті взаємодоповнення теоретичними підходами одне одного, набула нових сутнісних ознак. Так, зв'язок між ліберальним миром і розбудовою миру «зверху вниз» апелює до переважної ролі офіційних інституцій і міжнародних норм. Зважаючи на важливі питання щодо інклюзивності та ролі локальних стейкхолдерів у розбудові миру, набув визнання підхід «знизу вгору». Натомість концепція гібридного миру пов'язана з трансформаційним підходом і наголошує на інтеграції місцевих і транснаціональних практик. Це сприяє нівелюванню основних причин конфлікту, соціальній та економічній справедливості та створенню політичних структур управління й верховенства права для стабільного миру.

Особливістю процесу вирішення конфліктів є його початок у період нестабільності після завершення активної фази війни, коли взаємодія між учасниками конфлікту залишається крихкою, а стабільний мир ще не досягнуто. Цей контекст потребує розуміння складної взаємодії між стабільністю та нестабільністю, де ключову роль відіграють гнучкість і адаптивність. Водночас важливо бути залученим до загальної ситуації, орієнтуючи зусилля на трансформацію фундаментальних протиріч в основі конфлікту, а не на локальне владнання поточних суперечностей. Післявоєнне відновлення може відбуватися на міжнародному (регіональному), державному та локальному рівнях у таких

вимірах: політичний, економічний, соціальний, технологічний, однак цей список не є вичерпним. Запропонований системний підхід до багаторівневості як однієї з характерних рис досліджуваного явища може бути корисним при впровадженні відповідних політик.

Методологічні засади магістерського дослідження визначені міждисциплінарним підходом вирішення конфліктів і теоретичною школою конструктивізму в міжнародних відносинах. Використання взаємодоповнювальних методів і підходів у магістерській роботі уможливило дослідження креативних індустрій в контексті післявоєнного відновлення із наданням практичних рекомендацій щодо зовнішньої політики України.

На сьогодні не існує єдиного загальноприйнятого визначення креативних індустрій, однак є численні інтерпретації, які дозволяють краще зрозуміти суть цього явища. Креативні індустрії – це творча діяльність, яка генерує прибуток, процес, у якому креативність перетворюється на підприємницьку діяльність; вони швидко розвивалися, закладаючи основу для ширшої концепції креативної економіки. Наразі ці терміни мають тенденцію до злиття.

Світовий досвід використання креативних індустрій у розбудові миру та, зокрема, у післявоєнному відновленні нерозривно пов'язаний із зовнішньополітичною діяльністю, зокрема публічною та культурною дипломатією, що мають на меті генерацію та поширення певного враження серед закордонних аудиторій про країну та подальше просування національних інтересів і реалізацію відповідних цілей.

До сучасних тенденцій креативних індустрій можна віднести цифровізацію, екологічність та автентичність. Ці тренди гармонійно співвідносяться з вимірами післявоєнного відновлення, зокрема економічним, технологічним, соціальним, культурним та екологічним. Ці тенденції стосуються й інших видів діяльності, що є частиною ширшого поняття – креативна економіка. У контексті післявоєнного відновлення доцільно розглядати креативні індустрії та креативну економіку як взаємопов'язані концепти, не надаючи великого значення відмінності між ними.

Наявність потужного теоретичного та практичного бекграунду щодо місця креативних індустрій у політиці Європейського Союзу на всіх рівнях – міжрегіональному (загальноєвропейському), державному (на основі національних політик країн-членів Європейського Союзу) та локальному (наприкладі дипломатії міст і регіонів) дає змогу інкорпоровати досвід інструменталізації креативних індустрій в політиках Європейського Союзу для прискорення євроінтеграційних процесів в Україні.

До 2022 року креативні індустрії були залучені до зовнішньої політики України переважно через призму публічної дипломатії з метою створення привабливого міжнародного іміджу та розвитку державного бренду. Окрім цього, вони розвиваються в руслі основних тенденцій (цифровізація, екологічність, автентичність).

Враховуючи тривалість війни в Україні, аналіз післявоєнного відновлення з точки зору можливих сценаріїв завершення конфлікту виглядає менш перспективним, ніж осмислення універсального інструменту, який за будь-яких обставин може забезпечити розвиток держави після війни. Таким інструментом є креативні індустрії.

На сьогодні існує низка напрацювань щодо відновлення України після війни та відновлення територій, вже звільнених від російської окупації. У поєднанні з наявною нормативно-правовою базою щодо креативних індустрій, можна рекомендувати додавання креативних індустрій до майбутніх стратегічних документів щодо післявоєнного відновлення України. Водночас можна помітити взаємозв'язок відновлення України через креативні індустрії як шляху впровадження певних політик і власне розвитку креативних індустрій, що, своєю чергою, сприятиме післявоєнному відновленню.

Післявоєнне відновлення України може здійснюватися на міжнародному, державному та локальному рівнях у різноманітних вимірах: політичному, економічному, екологічному, технологічному, соціальному, культурному тощо. При цьому використання креативних індустрій не тільки можливе, а й бажане. У контексті європейської інтеграції України залучення креативних індустрій до

відновлення нашої держави стане додатковим бонусом, оскільки цей підхід відповідає політиці Європейського Союзу.

Креативні індустрії в післявоєнному відновленні можуть бути використані як у зовнішній, так і у внутрішній політиці. Зовнішньополітично передбачено потенціал розвитку міжнародного іміджу післявоєнної України. Креативні індустрії є універсальним інструментом, який можна застосовувати для пошуку підтримки серед закордонних партнерів, представляючи Україну як державу, що потребує допомоги, а також як туристичний магніт чи джерело економічного дива. Внутрішньополітично ж креативні індустрії можуть сприяти відновленню економіки через створення продукції з доданою вартістю та нових робочих місць, реабілітацію військових і постраждалих, а також реалізацію творчих проєктів різного спрямування.

На думку авторки, доцільно створити загальнодержавну стратегію креативних індустрій. До цього процесу варто залучити не лише представників державних установ, а й громадських діячів, митців, галузевих експертів. Зважаючи на практичну користь, різноманіття практик та політичну релевантність, до такого документу доцільно додати цілі, пов'язані з післявоєнним відновленням. В Україні вже існують стратегічні документи щодо здійснення зовнішніх зносин і дипломатичної діяльності. З огляду на попередній досвід, можна стверджувати, що наявність затвердженого документа уможливить ефективне й послідовне застосування креативних індустрій у різних сферах суспільної діяльності, зокрема й у післявоєнному відновленні.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонюк Т. Інкубатори для промисловості. Десять індустріальних парків, які вже працюють в Україні – умови, локації, власники. *Forbes Ukraine*. 14.02.2024. URL: <http://surl.li/zlzbxo> (дата звернення: 11.11.2024).
2. Баронін А. Як військові конфлікти впливають на економіку. *Mind.ua*. 30.06.2017. URL: <http://surl.li/tmlfoq> (дата звернення: 02.11.2024).
3. Безплатний шрифт Unity Sans: підтримка для українського бізнесу. *Bazilik*. 13.11.2024. URL: <http://surl.li/vvhilk> (дата звернення: 05.11.2024).
4. Гетманцев Д. Роль креативних індустрій в економіці післявоєнної України. *Економічна правда*. 21.12.2022. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2022/12/21/695268/> (дата звернення: 03.11.2024).
5. Дія [Офіційний вебсайт державних цифрових послуг України]. URL: <https://diia.gov.ua/> (дата звернення: 08.11.2024).
6. Єврокомісія підтвердила участь України у всіх заходах програми ЄС «Креативна Європа», включаючи напрям «Медіа». *Міністерство культури та інформаційної політики України*. URL: <http://surl.li/tljnzw> (дата звернення: 01.11.2024).
7. Європейський альянс культурних і креативних індустрій [Офіційний вебсайт]. URL: <https://www.eccia.eu> (дата звернення: 01.11.2024).
8. Європейський досвід популяризації історичної спадщини та культурного туризму: навчальний посібник / І.Я. Кулиняк І. та ін. Львів: Растр-7, 2023. 254 с. URL: <https://bit.ly/4g2XPGB> (дата звернення: 01.11.2024).
9. Історії успіху. *Креативна Європа Україна*. URL: <https://creativeeurope.in.ua/p/successstories> (дата звернення: 01.11.2024).
10. Кінша Д. Україна посіла 5 місце у світі за розвитком цифрових держпослуг. *Суспільне*. 20.09.2024. URL: <https://bit.ly/3BkaYvW> (дата звернення: 08.11.2024).

11. Комунікаційна стратегія «Україна – Держави Африки» 2024-2026 рр. 30.12.2023. URL: <http://surl.li/zztlxn> (дата звернення: 01.11.2024).
12. Комунікаційна стратегія «Україна – Держави Латинської Америки і Карибського басейну» 2024-2026 рр. 28.05.2024. URL: <https://bit.ly/4f7hQKT> (дата звернення: 01.11.2024).
13. Комунікаційна стратегія МЗС. 26.03.2021. URL: <http://surl.li/ocjfie> (дата звернення: 01.11.2024).
14. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради №6673-XI від 04.10.88 р.). База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text (дата звернення: 01.11.2024).
15. Креативна економіка: нова економічна епоха XXI ст.: Звіт за результатами дослідження. ГО «ГОУЛОКАЛ» у партнерстві з ГС «Центр розвитку креативної економіки» спільно з ГО «Центр розвитку ринкової економіки» CMD-Ukraine. 2021. 68 с.
16. Креативна Європа Україна [Офіційний вебсайт]. URL: <https://creativeeurope.in.ua/> (дата звернення: 01.11.2024).
17. Культура та інформаційна політика: стратегічне відновлення та розвиток. Кабінет Міністрів України. 2023. URL: <https://bit.ly/4grsfSK> (дата звернення: 01.11.2024).
18. Культура та креативні індустрії в Україні: стійкість, відновлення, інтеграція з ЄС. Підсумковий звіт. Червень 2024 року. URL: <https://bit.ly/4g3vnED> (дата звернення: 04.11.2024).
19. Литовченко В. Чому український борщ має бути у списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО. Український центр культурних досліджень. 01.12.2020. URL: <https://bit.ly/3ZnP9Up> (дата звернення: 04.11.2024).
20. Маршавін О.Ю. Креативна економіка в Україні: значення у післявоєнній відбудові. Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної

конференції «Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами». 13-14 квітня 2023 р. Київ: НАУ, 2023. С. 131-134.

21. На Кліматичній конференції ООН відкрили павільйон України: що показують цього року? *ZMINA*. 13.11.2024. URL: <https://bit.ly/3BamTfY> (дата звернення: 02.11.2024).

22. Паніна І.Г. Дослідження миру: основні теоретичні перспективи. *Політичне життя*. 2022. № 1. С. 92-107.

23. Парчевська В. Багаторівневність як характерна особливість післявоєнного відновлення. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. / *Ред. кол. М.І. Прихненко (голова) та ін. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса*, 2024. Вип.16. Т.2 (стаття надійшла в редакцію).

24. Парчевська В. Культурна спадщина в публічній дипломатії України. *Збірник матеріалів VI Міжнародної наукової конференції студентів і молодих вчених «Травневі студії 2024: історія, археологія та міжнародні відносини в умовах війни»*. / *за заг. ред. Ю. Т. Темірова. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса*, 2024. Вип. 9. С. 19–21.

25. Пирогів [Офіційний вебсайт]. URL: <https://www.pyrohiv.com/> (дата звернення: 01.11.2024).

26. Підвищення конкурентоспроможності культурних та креативних індустрій задля зростання та створення робочих місць: Внутрішній ринок, промисловість, підприємництво та МСП. *Європейська комісія*. 2022. URL: https://ec.europa.eu/growth/sectors/fashion_en (дата звернення: 05.11.2024).

27. План відновлення України [Офіційний вебсайт]. URL: <https://recovery.gov.ua> (дата звернення: 05.11.2024).

28. Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо визначення поняття «Креативні індустрії». *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2458-19?lang=en#Text> (дата звернення: 01.11.2024).

29. Про затвердження видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 квітня 2019 року. № 265-р, Київ. База даних «Законодавство України». URL: <https://bit.ly/3BwpJf8> (дата звернення: 01.11.2024).
30. Про охорону культурної спадщини: Закон України №1805-III від 08.06.2000. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 01.11.2024).
31. Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки: Розпорядження Кабінету міністрів України. № 1017-р. 27.12.2017. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.11.2024).
32. Програма ЄС «Креативна Європа» 2021-2027. Дія. URL: <https://bit.ly/3D5gcwd> (дата звернення: 01.11.2024).
33. Регіональний альянс креативних індустрій – від європейських рекомендацій до кращих регіональних політик ККІ для більш конкурентоспроможної економіки. *Interreg Europe*. URL: <http://surl.li/oqivgj> (дата звернення: 05.11.2024).
34. Результати конкурсу «Підтримка українських переселенців та культурного і креативного секторів України» 2022. *Креативна Європа Україна*. URL: <http://surl.li/ysnizz> (дата звернення: 01.11.2024).
35. Сміливість. URL: <https://brave.ua/> (дата звернення: 11.11.2024).
36. Співробітництво у сфері культури. Програма ЄС «Креативна Європа». *Представництво України при ЄС*. URL: <https://bit.ly/3ZGxWqq> (дата звернення: 06.11.2024).
37. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України [Затверджено Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021]. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/PD/strategy-for-pol.pdf> (дата звернення: 11.11.2024).

38. Стратегія публічної дипломатії МЗС України 2021-2025 [Ухвалено Наказом МЗС від 24.03.2021] URL: <http://surl.li/bgpmmb> (дата звернення: 11.11.2024).
39. Україна [Вебсайт]. URL: <https://ukraine.ua/> (дата звернення: 11.11.2024).
40. Федоров М. Дії 3 роки. Як Україна отримала місце у світовій історії цифровізації? *Економічна правда*. 14.02.2023. URL: <http://surl.li/oecbqy> (дата звернення: 08.11.2024).
41. Чарських І. Інкорпорований мейнстрімом: конструктивізм в теорії міжнародних відносин. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2022. № 11. С.57-76.
42. Шередега Ю. Український борщ внесли до списку культурної спадщини ЮНЕСКО. *Бабель*. 01.07.2022. URL: <http://surl.li/fjlluk> (дата звернення: 05.11.2024).
43. Ще 5 об'єктів культурної спадщини України внесено до Міжнародного списку культурних цінностей, які перебувають під посиленням захистом. *МКІІІ*. 14.12.2023. URL: <http://surl.li/siwfp> (дата звернення: 08.11.2024).
44. Що дає програма «Цифрова Європа». *Дія*. 2024. URL: <http://surl.li/ptofvj> (дата звернення: 07.11.2024).
45. Al-Bayati S. A City that Doesn't Forget: Sarajevo Thirty Years after the War. *Society of Architectural Historians*. 08.07.2022. URL: <https://shorturl.at/61N9Q> (last accessed: 02.11.2024).
46. Annual Single Market Report 2021 [Commission Staff Working Document]. URL: <http://surl.li/zgoomz> (last accessed: 01.11.2024).
47. Architects for Heritage in Ukraine: recreating identity and memory (U-RE-HERIT). *European Commission: EU Funding & Tenders Portal*. URL: <http://surl.li/hdyegg> (last accessed: 01.11.2024).
48. ARSAEVI. History [Website]. URL: <https://www.arsaevi.ba/history#14> (last accessed: 01.11.2024).

49. Azar E. The Analysis and Management of Protracted Social Conflict. *The Psychodynamics of International Relationships*. 1991. Vol. 2. Lexington, MA: D.C. Heath. P. 93-120.
50. Björkdahl A. Urban peacebuilding. *Peacebuilding*. No.1(2). 2013. P.207–221.
51. Boulding K. E. Three Faces of Power. SAGE, 1990. 264 p.
52. Cambodia – UNTAC. Mandat: UN Peacekeeping. *United Nations*. URL: <http://surl.li/cpwynr> (last accessed: 01.11.2024).
53. Civil society, peacebuilding from below and shrinking civic space: the case of Cameroon's 'Anglophone' conflict / N. Annan et al. *Conflict, Security & Development*. 2021. No.21(6). P. 697-725.
54. Coldplay break Glastonbury record with 2024 headline performance. *The Independent*. 30.06.2024. URL: <http://surl.li/trwpvv> (last accessed: 12.11.2024).
55. Contemporary Conflict Resolution / O. Ramsbotham O. et al. Fifth edition (fully revised and updated). Cambridge: Polity Press, 2024. 585 p.
56. Creative Europe Cross-Sectoral Strand. *European Commission*. URL: <http://surl.li/adpdnz> (last accessed: 01.11.2024).
57. Creative Europe Culture Strand. *European Commission*. URL: <http://surl.li/rtidnl> (last accessed: 12.11.2024).
58. Creative Europe Media Strand. *European Commission*. URL: <http://surl.li/bnmux> (last accessed: 13.11.2024).
59. Creative Industries Mapping Document. *Department for Digital, Culture, Media & Sport (UK)*. 1998. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/creative-industries-mappingdocuments-1998> (last accessed: 04.11.2024).
60. Creative Industries Mapping Documents. *Department for Digital, Culture, Media & Sport (UK)*. 2001. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/creative-industries-mapping-documents-2001> (last accessed: 04.11.2024).

61. Creative Industries Strategy for Austria. Wien, 2016. URL: <https://www.bmaw.gv.at/dam/jcr:96a63268-1413-40ba-bf21-2c3f49940c81/Creative%20Industries%20Strategy%20for%20Austria.pdf> (last accessed: 01.11.2024).
62. Cultural and Creative Industries. A Policy Brief from the Policy Learning Platform for a smarter Europe. January 2024. URL: <http://surl.li/gnlzmb> (last accessed: 01.11.2024).
63. Cultural and Creative Industries. *European Commission*. URL: <http://surl.li/fpawhv> (last accessed: 01.11.2024).
64. Culture Helps. *European Commission: EU Funding & Tenders Portal*. URL: <http://surl.li/vcmaqj> (last accessed: 01.11.2024).
65. Cwiercka K. J. Chapter 16. The Global Hansik Campaign and the Commodification of Korean Cuisine. *The Korean Popular Culture Reader, edited by Kyung Hyun Kim and Youngmin Choe*. New York, USA: Duke University Press, 2014. P. 363-384.
66. Definition of industrial ecosystems. *European Cluster Collaboration Platform*. URL: <http://surl.li/xblon> (last accessed: 01.11.2024).
67. European Commission. Updating the 2020 New Industrial Strategy: Building a stronger Single Market for Europe's recovery [Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions]. 05.05.2021. URL: https://commission.europa.eu/system/files/2021-05/communication-industrial-strategy-update-2020_en.pdf (last accessed: 01.11.2024).
68. European Education and Culture Executive Agency [Website]. *European Commission*. URL: https://www.eacea.ec.europa.eu/index_en (last accessed: 01.11.2024).
69. Fisher R., Keashly L. The Potential Complementarity of Mediation and Consultation within a Contingency Model of Third Party Intervention. *Journal of Peace Research*. 1991. No.28(1). P. 29-42.

70. Florida R. The rise of the creative class – and how it is transforming leisure, community and everyday life. New York: Basic Books, 2002. 416 p.
71. Fragile States Index Annual Report 2023. *The Fund for Peace*. URL: <http://surl.li/rcwnvw> (last accessed: 01.11.2024).
72. Galtung J. Conflict as a way of life. *Progress in mental health: proceedings*. 1969. London: Churchill. P. 11-33.
73. Galtung J. Cultural violence. *Journal of Peace Research*. 1990. No.27(3). P.291-305.
74. Galtung J. Violence, Peace and Peace Research. *Journal of Peace Research*. 1969. P. 167-191.
75. Galtung J., Webel C. Peace and conflict studies. Looking back, looking forward. *Handbook of peace and conflict studies / edited by Charles Webel and Johan Galtung*. London, New York: Routledge, 2007. 424 p.
76. Glastonbury Festival. *Visit Somerset*. 2019. URL: <http://surl.li/ctmrdb> (last accessed: 01.11.2024).
77. Global Peace Photo Award [Website]. URL: <https://globalpeacephotoaward.org> (last accessed: 01.11.2024).
78. Gusic I. Peace between peace(s)? Urban peace and the coexistence of antagonists in city spaces. *Journal of Intervention and Statebuilding*. 2022. No.16(5). P. 619–640.
79. Heyets V., Podolets R., Diachuk O. Post-War Economic Recovery of Ukraine in the Imperatives of Low-Carbon development. *Science and Innovation*. 2022. No.18(6). P. 3-16.
80. Image and Peace [Website]. URL: <https://www.imageandpeace.com/> (last accessed: 01.11.2024).
81. International Year of Creative Economy for Sustainable Development, 2021 [UN General Assembly Resolution]. A/RES/74/198. 19.12.2019. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3847697?ln=ru&v=pdf> (дата звернення: 01.11.2024).

82. Interreg Europe [Website]. URL: <https://www.interregeurope.eu> (last accessed: 01.11.2024).
83. Juncos A. E., Joseph J. Resilient Peace: Exploring the Theory and Practice of Resilience in Peacebuilding Interventions. *Journal of Intervention and Statebuilding*. 2020. No.14(3). P.289-302. URL: <http://surl.li/mmecgw> (last accessed: 01.11.2024).
84. Kudumović L. The experience of post-war reconstruction: the case of built heritage in Bosnia. *Open House International*. 26.08.2020. Vol. 45. P. 231-248.
85. Lederach J. P. Preparing for Peace: Conflict Transformation Across Cultures. Syracuse University Press, 1995. 133 p.
86. Lederach J.P. Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies. Washington, DC: US Institute of Peace Press, 1997. 197 p.
87. Lederach J.P., Appleby R.S. Strategic Peacebuilding: An Overview. *Strategies of Peace*, 2010. Oxford Academic Press, New York. P. 19-44.
88. Lestariningsih E., Maharani K., Lestari T. K. Measuring Creative Economy in Indonesia: Issues and Challenges in Data Collection. *Asia-Pacific Sustainable Development Journal*. 2018. No.2. P.99-117. URL: <http://surl.li/eaofai> (last accessed: 01.11.2024).
89. Lublin Film Fund. *Interreg Europe*. URL: <http://surl.li/nappuu> (last accessed: 01.11.2024).
90. Mac Ginty R. Hybrid Peace: The Interaction Between Top-Down and Bottom-Up Peace. *Security Dialogue*. 2010. No.41(4). P.391–412. <http://surl.li/lqlwar> (last accessed: 01.11.2024).
91. Mostar Bridge. *UNESCO World Heritage Centre*. URL: <http://surl.li/epowxe> (last accessed: 01.11.2024).
92. Muzički centar Pavarotti [Website]. URL: <http://surl.li/qvtnmo> (last accessed: 01.11.2024).
93. New era in Cyprus local governance begins with 20 new municipalities. *Knews*. 01.07.2024. URL: <http://surl.li/cnshfs> (last accessed: 01.11.2024).

94. Officina Creativa *Interreg Europe*. URL: <http://surl.li/mdbioy> (last accessed: 01.11.2024).
95. Onuf N.G. *World of our making: Rules and rule in social theory and international relations*. Columbia: University of South Carolina Press, 1989. 341 p.
96. Otis Report on the Creative Economy. 2020. URL: <http://surl.li/soynjs> (last accessed: 01.11.2024).
97. Paffenholz T. Perpetual Peacebuilding: A New Paradigm to Move Beyond the Linearity of Liberal Peacebuilding. *Journal of Intervention and Statebuilding*. 2021. No.15(3). P. 367-385.
98. Parchevska V. Fragility is Required: Peacebuilding Theory Brief Overview. *Political Life*. Vinnytsia: Vasyl' Stus Donetsk National University, 2025. No.1. (стаття надійшла в редакцію).
99. Parchevska V. Gastrodiploamacy in the Modern International Relations Discourse. *8th International Scientific Conference for Bachelor, Master, Graduate Students and Young Researchers «Topical issues of humanities, technical and natural sciences»*: [Book of Abstracts] / Ed.board V.I. Kalinichenko (Ed. in Chief) et al. Vinnytsia: Nilan-LTD, 2024. P.25-28.
100. Plutalov S. Creative industries as a way for effective post-war economic development of Ukraine. *Technologies, tools and strategies for the realization of scientific research. Proc. VI int. sci. conf.* Dnipro. 04.08.2023. URL: <http://surl.li/ealrjt> (last accessed: 07.11.2024).
101. Ramalingam G. From peacebuilding to sustaining peace: Implications of complexity for resilience and sustainability. *Resilience*. 2010. No.4(3). P. 166-181.
102. Ramsbotham O., Woodhouse T., Miall H. *Contemporary Conflict Resolution*. Fourth edition (fully revised and updated). Cambridge: Polity Press, 2016. 604 p.
103. Reviving Tourism After the War: What Does International Experience Tell Us and What Opportunities Are There for Ukraine. *Visit Ukraine*. 03.04.2024. URL: <http://surl.li/biytsq> (last accessed: 01.11.2024).
104. Richmond O.P. *A Post-Liberal Peace*. London: Routledge, 2011. 288 p.

105. Richmond O.P. The problem of peace: understanding the 'liberal peace'. *Conflict, Security & Development*. 2006. No.3. P. 291-314.
106. Sachse H. Reconciliation in Timor-Leste and the Role of the Media: The Casa De Produção Audiovisual. East-Timor. Institut de recherche sur l'Asie du Sud-Est contemporaine, 2009. URL: <https://doi.org/10.4000/books.irasec.656> (last accessed: 01.11.2024).
107. Safeguarding and enhancing intangible cultural heritage in Europe: Resolution 2269. 2019. *Parliamentary Assembly*. 01.03.2019. URL: <http://surl.li/fokstq> (last accessed: 01.11.2024).
108. Simangan D. Challenges and Prospects for Urban Peacebuilding in Post-Siege Marawi City, Philippines: People, Places, and Practices. *Journal of Current Southeast Asian Affairs*. 2024. Vol.43, Iss.3. URL: <http://surl.li/gqpna> (last accessed: 01.11.2024).
109. Simangan D., Yusoph R.A. The places that once were: remembering Marawi. *New Mandala*. 2023. URL: <http://surl.li/vtrhln> (last accessed: 01.11.2024).
110. States Emerging from Hybrid Political Orders – Pacific Experiences / V.Boege et al. *The Australian Centre for Peace and Conflict Studies (ACPACS) Occasional Papers Series*. 2008. 44 p. URL: <http://surl.li/rbheej> (last accessed: 08.11.2024).
111. The 2030 Agenda For Sustainable Development. *United Nations*. URL: <http://surl.li/mxluop> (last accessed: 01.11.2024).
112. The Creative Economy. *Policy Circle*. 2021. URL: <http://surl.li/crcwjk> (last accessed: 01.11.2024).
113. The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina. *OSCE*. 14.12.1995. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/0/126173.pdf> (last accessed: 01.11.2024).
114. The past and future(s) of environmental peacebuilding / T. Ide et al. *International Affairs*. 2021. Vol. 97. Iss. 1. P. 1-16.

115. The States of Fragility: *OECD*. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/development/states-of-fragility-2022_c7fedf5e-en (дата звернення: 01.11.2024).
116. Ubaldo R., Hintjens H. Rwandan music-makers negotiate shared cultural identities after genocide: the case of Orchestre Impala's revival. *Cultural Studies*, 2020. No.34(6). P. 925–958.
117. Ukraine NOW [Website]. URL: <https://banda.agency/ukrainenow/> (last accessed: 01.11.2024).
118. UN E-Government Survey 2024. *UN E-Government Knowledgebase*. URL: <http://surl.li/aaqknr> (last accessed: 01.11.2024).
119. UNCTAD and UNDP. Creative Economy Report 2008: The Challenge of Assessing the Creative Economy: Towards Informed Policy-Making. *United Nations publication*. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/ditc20082cer_en.pdf (last accessed: 08.11.2024).
120. UNCTAD. 2024. Annex 1: Creative Economy Outlook 2024. URL: <http://surl.li/lujhlh> (last accessed: 08.11.2024).
121. UNCTAD. 2024. Creative Economy Outlook 2024. URL: <http://surl.li/ypsxo> (last accessed: 09.11.2024).
122. Urbact [Website]. URL: <https://urbact.eu/who-we-are> (last accessed: 01.11.2024).
123. UREHERIT. Архітектори для спадщини в Україні: відтворення ідентичності та пам'яті. *Ro3kvit*. URL: <http://surl.li/nyuucz> (last accessed: 01.11.2024).
124. Wabwire J. I. The Role of Community Arts in Promoting Peacebuilding: A Case Study from East Africa. *Documenting Peace*. 01.04.2023. URL: <http://surl.li/issbge> (last accessed: 01.11.2024).
125. Wendt A. Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*. 1992. Vol. 46. No.2. P.391-425. URL:

<https://www.jstor.org/stable/2706858?origin=JSTOR-pdf> (last accessed: 06.11.2024).

126. Wendt A. Constructing International Politics. *International Security*. 1995. Vol. 20. No.1. P. 71-81. URL: <http://surl.li/rqbgxx> (last accessed: 06.11.2024).

127. Wendt A. Social Theory of International Politics. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 429 p.

128. Wennmann A. Daring the unconventional on the pathways for peace: on the 'how' of sustaining peace in the city. *Urban Safety and Peacebuilding: New Perspectives on Sustaining Peace in the City*. 2019. Oxon and New York: Routledge. P.178–194.

129. Wennmann A. Illicit economies through the lens of urban peace: towards a new policy agenda. *Journal of Illicit Economies and Development*. 2021. No.2(2). P.256-266.

130. What is Fragility? *OECD*. URL: <https://www.oecd.org/en/blogs/2022/09/what-is-fragility.html> (last accessed: 01.11.2024).

131. Yevtushenko O., Arsenkina D. Possibilities of post-war economic recovery using creative industries. *The journal of V.N. Karazin Kharkiv National University*. 2022. Vol. 16. P. 64-74. URL: <https://periodicals.karazin.ua/irtb/article/view/21641/20115> (last accessed: 01.11.2024).

132. ZMINA: REBUILDING / ЗМІНА: БІДНОВЛЕННЯ (ZMINA. REBUILDING). *European Commission: EU Funding & Tenders Portal*. URL: <http://surl.li/auwybl> (last accessed: 01.11.2024).

133. ZMINA: Rebuilding. *Izolyatsia*. URL: <https://izolyatsia.org/ua/project/zmina-rebuilding> (last accessed: 01.11.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

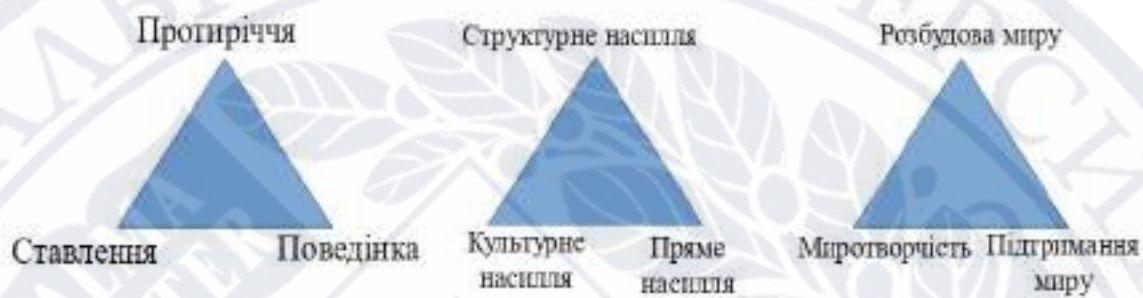

Рисунок А.1. Трикутник насилля за Й.Гальтунгом

Джерело: [55].

Рисунок А.2. Модель пісочного годинника Р. Фішера і Л. Кешлі.

Джерело: [55].

Додаток Б

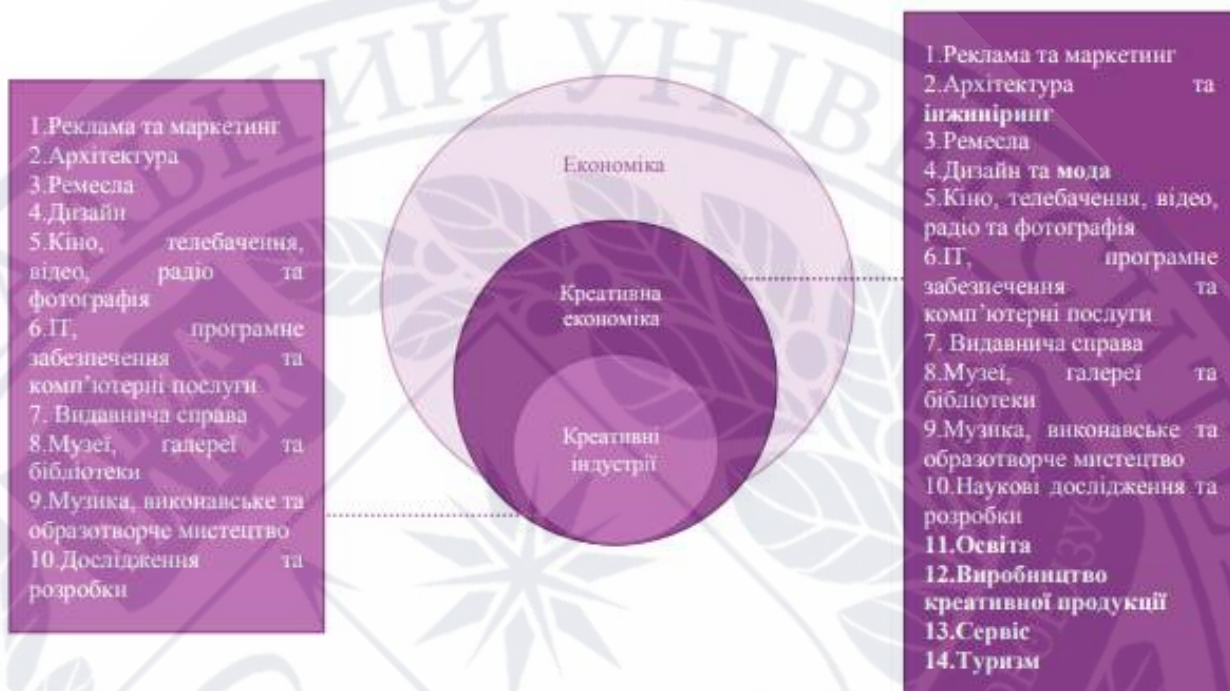

Рисунок Б.1. Співвідношення креативних індустрій і креативної економіки
Джерело: [15].

Додаток В

Рисунок В.1. Міст у м. Мостар через річку Неретву
(Республіка Боснія і Герцеговина).

Джерело: [91].

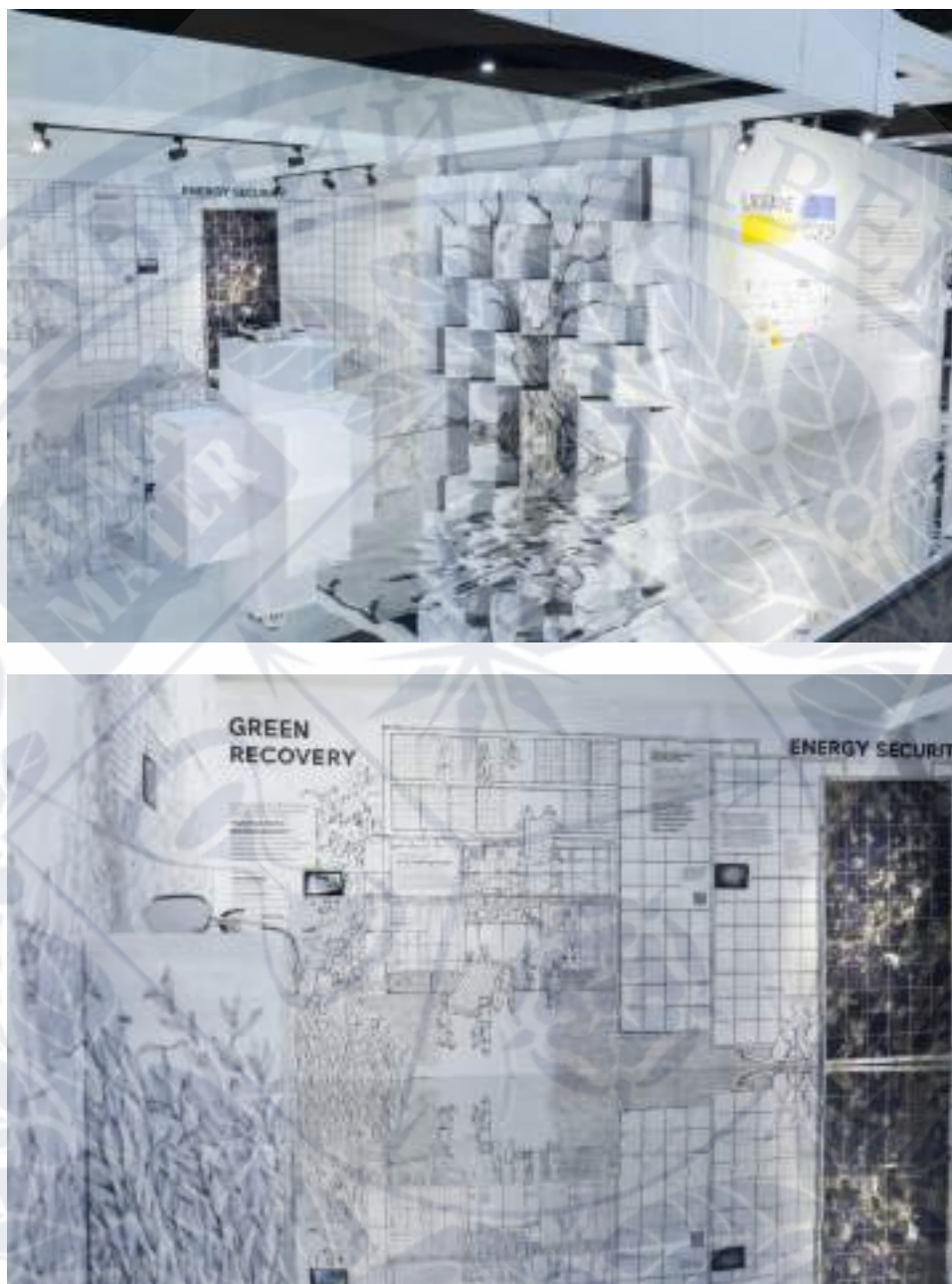

Рисунок В.2. Український павільйон на Кліматичній конференції COP29 під егідою Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату (UNFCCC).

Джерело: [21].

Рисунок Г.1. Логотип бренду Ukraine NOW (“Україна тут і зараз”), 2018 рік.

Джерело: [117].

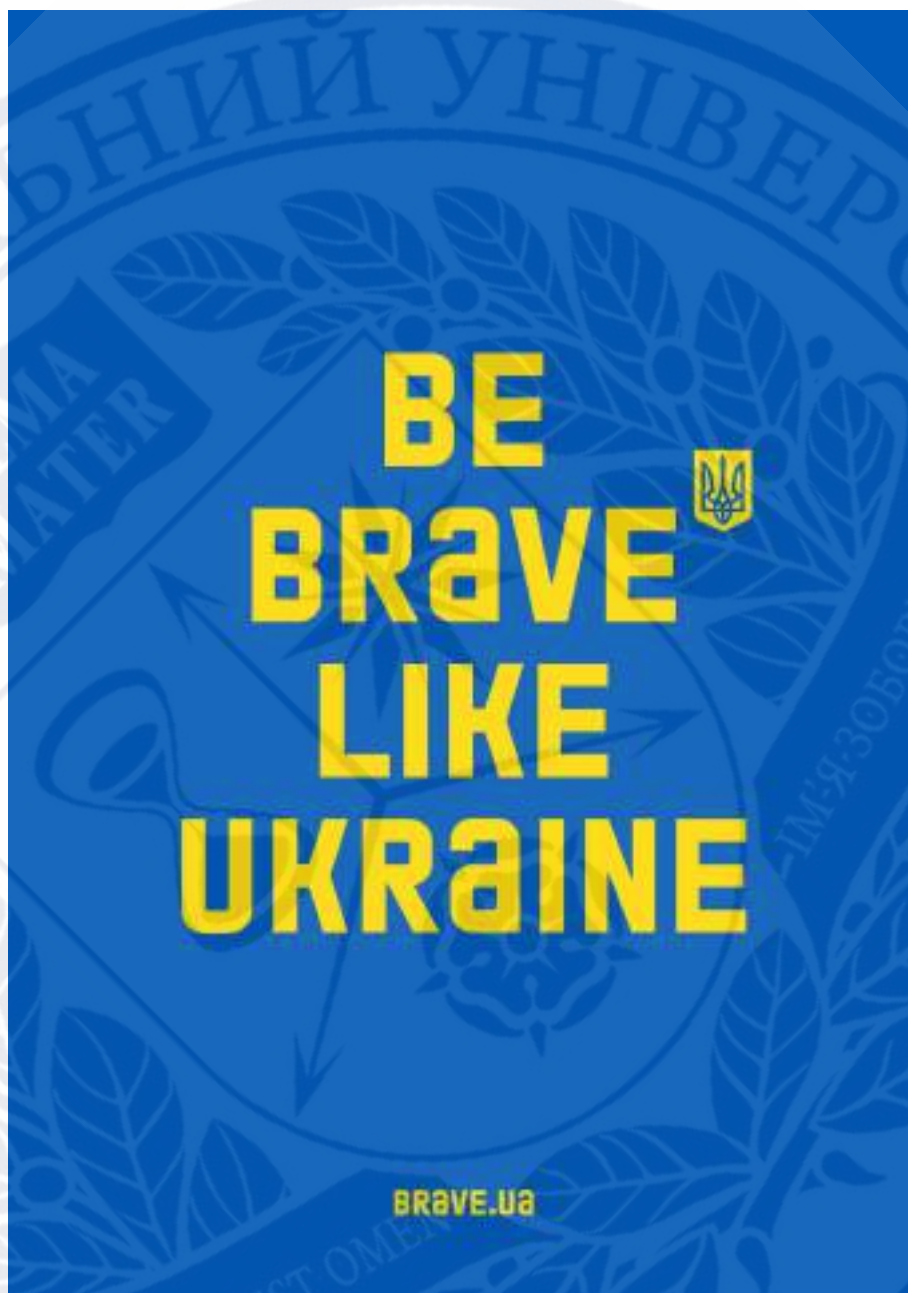

Рисунок Г.2. Міжнародна кампанія про українську сміливість. «Be brave like Ukraine», 2022 рік.

Джерело: [35].